

UVOD

Splošno o slovarju.....	XV	Gnezdo (§ 89–92)	
Pripravljalna dela		Kvalifikatorji (§ 93–162)	
Uvodna opozorila			
Značaj slovarja	XVI	Slovična stran gesla	XXVII
Vsebina in pomen (§ 1–10)		Navodila za branje glave (§ 163–168)	
Gradivo za izdelavo slovarja (§ 11–14)		Pravopis (§ 169–174)	
Zgradba slovarja.....	XVIII	Pravorečje (§ 175–177)	
Tehnična ureditev		Naglas (§ 178–182)	
O geslih nasploh (§ 15–24)		Sheme za dinamični naglas in oblikoslovje (§ 183–199)	
Ustroj gesla (§ 25–37)		Sheme za tonemski naglas (§ 200–214)	
Pomenska stran gesla.....	XIX	Tisk (§ 215–225).....	XLVII
Razlage (§ 38–71)		Seznam kratic in kvalifikatorjev (§ 226).....	XLVIII
Vrstni red pomenov (§ 72–76)		Razno (§ 227–228)	L
Ilustrativno gradivo (§ 77–88)			

SPLOŠNO O SLOVARJU PRIPRAVLJALNA DELA

Zadnji večji slovar slovenskega jezika, Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar, je izšel 1895. Takrat je bila naša leksikografija na isti ravni kot leksikografija drugih slovanskih narodov. Potem so se stvari spremenile. Medtem ko so drugi Slovani leksikografsko delo nadaljevali in izpopolnjevali ter ustvarili v zadnjih petdesetih letih moderne slovarje večjega obsega, moremo Slovenci pokazati le na manjše praktične dvojezične slovarje. Pleteršnikovo delo se ni razvijalo v moderni smeri, ker nismo imeli znanstvene ustanove, ki bi bila mogla delo organizirati in voditi. Vrzal je skušal zamašiti 1936 J. Glonar z enojezičnim Slovarjem slovenskega jezika; tudi Slovenski pravopis 1950 in 1962 je po sili razmer segel čez okvir pravopisnega priročnika in se razširil v zasilen slovar knjižnega jezika.

Ob pripravah za ustanovitev slovenske akademije 1929 sprožena pobuda, da se sestavi velik slovar, je začela dobivati bolj otipljivo podobo šele deset let pozneje, ko je bila akademija res ustanovljena. Vendar so denarne težave ter nemirni predvojni in vojni časi uresničenje načrtov odložili do 1945, ko je bil na akademiji ustanovljen Inštitut za slovenski jezik pod vodstvom F. Ramovša. Med nalogami, ki so bile inštitutu naložene, je bila na prvem mestu izdaja slovarja slovenskega knjižnega jezika.

Priprave so se začele 1946, ko je ob Ramovšu prevzel delo za slovar J. Šolar. Napravljen je bil načrt, da se Pleteršnikov slovar čimprej dopolni z gradivom, ki bi ga dali izpisi iz leposlovja, prevodov in časopisja zadnjih petdesetih let. Ob taki zasnovi in s priložnostnimi sodelavci, ki so bili slovanskega dela malo vajeni, je bilo do 1952 nabranih okoli 1.000.000 kartotečnih listkov iz nad 2.000 del. Vse delo je pravzaprav slonelo na nekaj ljudeh, denarna sredstva so bila skromna. Zbiranje gradiva je zastajalo in se po Ramovševi smrti 1952 ustavilo.

Decembra 1953 je bil Inštitut za slovenski jezik reorganiziran. Vodstvo leksikološke sekcije je prevzel B. Vodušek. Metoda izpisovanja se je izpopolnila tako, da so se besede izpisovale v daljših zvezah, vpeljani so bili popolni izpisi posameznih del, težišče izpisovanja se je premaknilo na umetniško prozo 19. stoletja zaradi nepopolnih podatkov v Pleteršniku in da se dopolnijo v prejšnjih

letih nabrani izpisi. Ker pa je bilo sprejeto načelo, naj se praktični slovar loči od velikega akademskega slovarja samo po obsegu, se je bilo treba lotiti tudi zbiranja podatkov za kronološko in geografsko dokumentacijo gradiva. Zaradi takega načrta in zaradi premajhnega števila rednih uslužbencev je pripravljalno delo napredovalo počasi.

Javnost pa je želela, da bi novi slovar čimprej izšel. Zato je prišlo 1961 do sprememb v vodstvu leksikološke sekcije. Poleti 1962 je bil imenovan nov glavni uredniški odbor: A. Bajec, M. Klopčič, F. Tomšič, konec istega leta pa je skupščina SAZU izvolila za upravnika inštituta akademika prof. dr. Bratka Krefta. Kasneje je bil v glavni uredniški odbor imenovan še J. Jurančič, nato še od vsega začetka sodelujoča člana L. Legiša in S. Suhadolnik. Napravljen je bil nov načrt: slovar naj prikaže sodobni knjižni jezik. Izpisana je bila najnovejša leposlovna literatura, izvorna in prevodna, šolske knjige pa tudi tiski z znanstvenim, publicističnim, časopisnim in pogovornim jezikom.

Spremembe je doživelo tudi celotno leksikografsko delo, ker se je pomnožilo število redno zaposlenih v leksikološki sekciji: izpisovanje gradiva in redakcijo so prevzeli redni sodelavci-slavisti, pa tudi večja pomožna dela so bila zaupana jezikovno izobraženim zunanjim sodelavcem. Ko je Akademija dala večja denarna sredstva in je delo izdatno podprl Sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti, so se 1964 začela zaključevati pripravljalna dela.

Vse zbirke (splošna kartoteka, izpisi iz klasikov, popolni izpisi) so bile združene v enotno kartoteko. Zbrano gradivo je bilo popisano; iz tega popisa je nastal alfabetarij v slovar sprejetih gesel.

Vzporedno s tem je bil izdan 1964 poskusni snopič s problemsko izbranimi gesli. Po kritikah in pogovorih z domačimi in tujimi slavisti, posebno s češkimi, so bila temeljna slovarska načela deloma dopolnjena in spremenjena; podaljšal se je tudi rok za izdelavo celotnega slovarja. Takrat so bili k delu za slovar pritegnjeni tudi nekateri drugi sodelavci Inštituta za slovenski jezik in Filozofske fakultete. Ob koncu 1965 se je začela redakcija gesel za prvo knjigo slovarja; prinesla je ob skupnem delu in študiju še zadnje tehtne izpopolnitve, zlasti glede semantične zgradbe gesla in kvalificiranja besed.

UVODNA OPOZORILA

Slovar je skupno delo uredniškega kolektiva v leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik.

Imena stalnih (notranjih in zunanjih) sodelavcev slovarja bodo navedena v vsaki knjigi posebej. Imena priložnostnih in zunanjih tehničnih sodelavcev bodo navedena v prilogi zadnje knjige. Tam bodo navedeni tudi citirani avtorji in morda tudi za slovar ekscerpirana dela. Dodan bo kratek oris izhajanja slovarja.

V naslednjih poglavjih so razložena temeljna slovarska načela in dani pripomočki ter praktična navodila za rabo slovarja. Uporabnik, ki tega ne bi poznal oziroma upošteval, bi dobil iz slovarja nepopolne ali celo napačne informacije. Prim. § 95.

Ker zaradi načina pripravljanja in izdajanja slovarja ni bilo mogoče načrtno razporediti vsega gradiva, je treba iskati informacije, zlasti o veččlenskih zvezah, pri vseh ali vsaj več ustreznih besedah. Prim. § 60.

Glede tiska in znakov v uvodu oziroma v slovarju prim. § 215.

ZNAČAJ SLOVARJA

VSEBINA IN POMEN

Vsebina § 1 V slovarju je zajet besedni zaklad (besede, zveze) in prikazana njegova raba, kakor se kaže v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, to je v obdobju od začetka tega stoletja do 1969 oziroma do leta izida posamezne knjige. Obsega vse bistvene prvine knjižnega jezika: leposlovni, znanstveni, publicistični, časopisni, pogovorni jezik, terminologijo, žargone in narečno besedišče.

§ 2 Najbolj izčrpno je predstavljen leposlovni jezik izvorne in prevodne literature, ker se v njem najbolj kaže kontinuiranost slovenskega jezika in ker zelo vpliva na vse druge zvrsti knjižnega jezika. Posebnosti pogovornega jezika in žargonov ter narečno besedišče so v slovar vključene, če so močnejše zastopane v pisanem knjižnem jeziku. Terminologija je upoštevana nekako v obsegu srednje šole, zlasti če jo podpira publicistična ali poljudnoznanstvena raba. V terminologiji so najbolj zastopane tehnične vede, manj pa obrti in posamezne stroke, za katere ni bilo mogoče dobiti popolnejšega gradiva (montanistika, radio in televizija, bibliotekarstvo), ali stroke, ki so pri nas šele v razvoju (pomorstvo, kibernetika). Prim. § 13.

§ 3 Ker so slovenski klasiki iz druge polovice 19. stoletja sestavni del sodobne slovenske kulture, so v slovar sprejete tudi posebnosti njihovega besednega zaklada, vendar samo tiste, ki so zelo značilne za klasike ali za tedanje dobo oziroma če so pogostne; za sedanjost so lahko že zastarele.

Česa ni v slovarju

§ 4 Med gesli ni lastnih imen, razen kadar se uporabljajo v prenesenem pomenu ali v stalnih zvezah; dalje ni zelo redkih knjižnih besed, umetno narejenih enkratnih ali potencialnih besed. Prav tako

ni v geslih kratic in simbolov; so pa ti izjemoma dodani posameznim zgledom v ilustrativnem gradivu (*circa* oziroma na koncu razlag (*berkelij*)).

Zaradi omejenega obsega v slovarju tudi ni glagolnikov, manjšalnic, svojilnih pridevnikov, abstraktnih samostalnikov, imen za delujoče (ženske) osebe ipd., če se le redko rabijo. Narediti jih je mogoče po splošnih jezikovnih zakonih. Besede take ali podobne vrste pa so v slovarju lahko uporabljene v razlagah ali v zgledih.

Narečne besede, ki sicer so v Pleteršnikovem slovarju, niso sprejete, če jih današnja knjižna raba ne potrjuje.

Večpomenske besede nimajo izkazanih zelo redkih in potencialnih pomenov; to velja zlasti za narečne besede, če so razložene v Pleteršnikovem slovarju.

Slovar ne daje podatkov o izvoru in zgodovini besed.

Prim. § 155, 172, 181 in 189.

§ 5 Slovar hoče pokazati, katere besede so danes v knjižnem jeziku žive, kako se uporabljajo, kakšno je frekvenčno razmerje med njimi in v kateri plasti živijo. O vsaki besedi pove, kako se piše in izgovarja, kakšen naglas in intonacijo ima, kako se pregiblje, katere pomene ima in kakšni so odnosi med pomeni; daje stilne in druge kvalifikacije ter navaja navadne in posebne zvezave, proste in stalne zveze, frazeologijo, reke in zelo znane pregovore. Namen

Obsežnost geselskega članka oziroma ilustrativnega gradiva pri posameznih pomenih je samo posreden podatek o pogostnosti rabe. Natančnejše podatke o tem dajejo nadrejeni sinonimi in nekateri kvalifikatorji. Prim. § 48, 49 in 153.

§ 6 Slovar slovenskega knjižnega jezika je enojezičen slovar srednjega obsega. V petih knjigah bo obdelanih okoli 110.000 gesel s podgesli. Obseg

§ 7 Slovar je informativno–normativen, to pomeni, da je v njem knjižni jezik na široko in objektivno predstavljen z vso množico variant in posebnosti, vendar tako, da je že iz razporeditve gradiva in spremnih opozoril vidna pomembnost in vrednost obravnavanih jezikovnih prvin. Normativnost

§ 8 Pri pisavi besed se slovar naslanja na tradicijo; vendar je novejša, z gradivom in anketami ugotovljena raba narekovala nekatere spremembe.

§ 9 Pri določanju izgovora je praviloma upoštevano vse slovensko ozemlje, predvsem pa osrednji del z Ljubljano; upoštevana je tudi tradicija.

Intonacija se naslanja na knjižni govor ljudi, doma z osrednjih področij s tonemskim naglaševanjem, zlasti v Ljubljani.

§ 10 Pojemovni svet, zajet z besediščem slovarja, je predstavljen s stališča sodobnega slovenskega človeka. Prim. § 41.

GRADIVO ZA IZDELAVO SLOVARJA

§ 11 Slovarsko gradivo je bilo izpisano iz 3.357 enot oziroma 5.128 knjig, in sicer iz leposlovnih del, revij, časopisov, poljudnoznanstvenih del in šolskih knjig. Zelo redke so besede, za katere ni izpisov. Gradivo zanje je bilo prevzeto iz Pleteršnikovega slovarja ali iz Slovenskega pravopisa, včasih pa tudi z listkov s podatki, ki so jih po svojem poznanju zapisali uredniki. Zbiranje

Iz vsega gradiva je bila za prikaz v slovarju odbrana približno tretjina gesel.

Zbiranje se še nadaljuje.

§ 12 Gradivo je bilo zbrano na več načinov: s paberkovalnimi, gostimi, popolnimi in problemskimi izpisi. Metode izpisovanja

Paberkovalna metoda je zajela predvsem to, kar je v knjigi redko in opazno. Po tej metodi sta bili pregledani dve tretjini vseh izpisanih del.

Metoda gostih izpisov je bila uporabljena zlasti pri klasičnih leposlovnih delih; zajela je ne samo posebno, ampak tudi splošno besedišče, v prvi vrsti frazeologijo.

Z metodo popolnih izpisov, po kateri se vsaka beseda izpiše tolikokrat, kolikorkrat se v besedilu pojavi, so bila izpisana izbrana temeljna dela (ali njih del) vseh zvrsti knjižnega jezika (30 enot). Tako so bile zajete vse temeljne besede in zveze; razen tega je po teh izpisih mogoče ugotavljati pogostnost rabe pri besedah.

Po metodi problemskih izpisov je bilo pregledano manjše število del, da bi se dopolnilo splošno gradivo glede na posamezne slovnične kategorije (npr. primernik, deležniki).

§ 13 Terminološko gradivo je nastalo deloma z izpisovanjem poljudnoznanstvenih del, srednješolskih učbenikov in strokovnih slovarjev, deloma pa s prispevki okoli sto terminoloških svetovalcev. Od tega gradiva so bili za slovar odbrani samo termini, ki se rabijo v novejšem času. Prim. § 2. Terminološko gradivo

§ 14 Pri izdelavi geselskih člankov, zlasti pa pri določanju pomenov, so se uredniki opirali v prvi vrsti na zbrano listkovno gradivo, deloma pa na svoje poznanje živega jezika. V pomoč so jim bila Pomagala

domača in tuja leksikografska dela, med njimi Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar, Slovenski pravopis, Glonarjev Slovar slovenskega jezika in sodobni tuji slovarji srednjega obsega, od slovanskih posebno Slovník spisovného jazyka českého. Razen tega so bila potrebna še mnoga posebna ustna in pismena poizvedovanja. Za vprašanja, ki zadevajo pravopis, pravorečje, naglas in intonacijo, je bilo napravljeno več anket.

ZGRADBA SLOVARJA

TEHNIČNA UREDITEV

O geslih nasploh

Geslo § 15 Geslo je naslovna beseda slovarskega članka, v katerem je ta beseda obdelana. Geslo ima lahko tudi več členov (*alma mater, čira čara*).

Razvrstitev gesel § 16 Vsako geslo je v slovarju prikazano v svojem odstavku. Geselski članki so razvrščeni po abecedi gesel neglede na to, ali je geslo eno- ali veččlensko. Prim. § 227. Povratni zaimek pri glagolskih geslih ne vpliva na abecedno razvrstitev (*bati se*).

Homonimna postavitev gesel se ne opira na etimologijo, temveč na stanje v sodobnem jeziku, s težnjo, da bi bilo homonimnih gesel v slovarju čimmanj.

§ 17 Gesla, ki se enako pišejo, pa pripadajo različnim besednim vrstam, so takole razvrščena:

1. pregibne besedne vrste in nesklonljive besede iste vrste: samostalnik, nesklonljivi samostalnik; pridevnik, nesklonljivi pridevnik, nesklonljivi prilastek; števnik; zaimek; glagol;
2. nepregibne besedne vrste: prislov, členek; predlog; veznik; medmet;
3. orientacijska gesla; prim. § 22;
4. kazalke; prim. § 23.

§ 18 Enako pisana gesla iz iste besedne vrste so razvrščena:

1. po spolu: moški spol ima prednost pred ženskim in srednjim, ženski pred srednjim (*brst m : brst ž*);
2. po mestu naglasa: geslo z naglasom na prvem zlogu stoji pred geslom z naglasom na drugih zlogih (*brázdati : brazdáti*);
3. po kvantiteti naglašene samoglasnika: geslo z dolgim naglasom stoji pred geslom s kratkim naglasom ali brez naglasa (*bór : bôr*);
4. po kvaliteti naglašene samoglasnika: geslo z ozkim samoglasnikom stoji pred geslom s širokim samoglasnikom;
5. po tem, ali je geslo brez dvojnice ali z dvojnico (*bisus : bisus* tudi *bis*).

Pri geslih, ki jih ni mogoče razvrstiti po sprednjih pravilih, se upošteva tudi druga osnovna oblika (*biti bijem : biti sem*).

§ 19 Gesla, ki jih ni mogoče razvrstiti po pravilih iz § 17 in 18, so razvrščena glede na pogostnost rabe. Taka gesla so označena s številko zadaj nad geslom (**bör¹ : bôr² : bôr³**). Izpeljanke in glagolniki se pri razvrščanju ravnaajo po zaporedju svojih izhodiščnih besed (*bazičen*).

Pri sklicevanju na homonime je uporabljenih več razlikovalnih načinov: številka, naglas, dodan sinonim ali delček razlage (*aciden, abecedarček, hranitev*).

Če se veže podatek na homonim iz še neredigiranega dela slovarja, je lahko tudi brez ustreznega opozorila (*duren*).

Podgeslo § 20 Nekatere besede ali leksikalne enote niso prikazane kot samostojna gesla, ampak so dodane kot podgesla na koncu geselskih člankov, in sicer: a) pri pridevniku pogosteje rabljeni iz njih izpeljani pravi prislovi ter samostalniška in z njo samostalniško-prislovna raba (*bel, bliskov, bajtarski*); b) pri glagolu povratni glagoli s posebnimi pomeni in pogosteje rabljeni deležniki ter iz teh izpeljani prislovi (*delati*); c) pri drugih geslih samostalniška (*amen*), prilastkova (*bantam*) ali kakšna druga posebna raba (*avtostop, brat*).

Močnejša raba je nakazana s pravim podgeslom in ustreznim kvalifikatorjem (*bel*), manj močna pa samo s kvalifikatorjem (*babji*). Prim. § 221.

§ 21 Poseben tip gesla predstavljajo orientacijska gesla, kazalke in vodilke.

Orientacijsko geslo § 22 Orientacijsko geslo je prvi del sestavljenke ali zloženke. Ker so v slovarju samo pogosteje rabljene besede take vrste ali jih sploh ni, nakazujejo orientacijska gesla, kaj prvi del pomeni, kako se take besede lahko delajo in v katero terminološko področje spadajo (*anglo-, anti..., benzo..., blede...¹*).

Kazalka § 23 Manj rabljena ali knjižno nepravilna dvojnica kakega gesla v slovarju ni obdelana kot pravo geslo; opozarja le na navadno pisno obliko. Imenuje se kazalka (*gl.*). Dvojnica, ki nastopa kot kazalka, je navadno dodana geslu in ustrežno kvalificirana (*in, tudi, stil.*).

Kadar take dvojnice pri geslu ni, pomeni, da knjižno ni več živa (*brezdno*) ali pa da v pisavi doslej še ni priznana (*fer*).

Nekatere kazalke zajemajo večjo pomensko skupino (*baklja*). Kazalke tipa *bledo...*² opozarjajo na možnost obeh pisav, z morebitnim pomensko-stilnim razločkom. Prim. § 116.

Za posebno vrsto kazalke je treba imeti tudi tip prislovne zveze z dodano pisno dvojnico v ilustrativnem gradivu ključnih gesel (*do tistih dob*). Prim. § 118.

§ 24 Kadar je beseda navidezno razbita na več samostojnih gesel, stoji na koncu vsakega takega članka opozorilo prim., ki kaže na povezanost teh gesel. Imenuje se vodilka (*čakati, čakaj*). Vodilka

Ustroj gesla

§ 25 Geselski članek ima te dele: glavo z zaglavjem in razlago z ilustrativnim gradivom; dopolnjujejo ga lahko gnezda, podgesla ipd.

§ 26 Glava je začetni del geselskega članka in sega do vključno kvalifikatorja, ki določa besedno vrsto. Glava

§ 27 V glavi je geslo zapisano v osnovni obliki (z morebitnimi dvojnicami). Pregibne besedne vrste so podane praviloma takole: a) samostalniki v imenovalniku in roditeljski ednine (oziroma množine pri množinskih samostalnikih). Enako so prikazani samostalniški števniki in samostalniški zaimki; b) pridevniki, pridevniški števniki in pridevniški zaimki z oblikami za vse tri spole, moški spol praviloma v nedoločni obliki; c) glagoli v nedoločniku in prvi osebi ednine sedanjega časa. Prim. § 163. Zaradi lažjega uvrščanja v slovarski sistem in iskanja tipa v shemah so gesla predstavljena z osnovnimi oblikami tudi takrat, ko se katera od njih v resnici ne uporablja (*boleti*). Prim. § 189. Nepregibne besedne vrste so zapisane v svoji edini obliki.

§ 28 Izjemoma so obdelane kot gesla besede v neosnovni obliki. Tako sta npr. samostojni gesli primernik *cenejši* (k osnovniku *cen, cenen, poceni*) in prislov *ceno*; dalje deležniki, ki so postali že pridevniki (*boječ*) ali katerih nedoločnik se ne rabi ali se le redko rabi (*borniran*); nekateri iz pridevnikov izpeljani samostalniki (*desna*); medmetno rabljeni velezniki (*čakaj*).

Glagolniki so zmeraj samostojna gesla.

§ 29 Osnovni obliki gesla je dodan (osnovni) slovnični kvalifikator, ki označuje besedno vrsto. Pri samostalniku nadomešča tak kvalifikator kratica za spol, pri glagolu kratica za vid. Izjemoma so brez takega kvalifikatorja (svojilni) pridevniki, ki so kot pridevniki označeni v razlagi (*atov, absolventski*), potem orientacijska gesla, kazalke ipd. Posebna opozorila glede osnovnega slovničnega kvalifikatorja stojijo lahko tudi v zaglavju (*b, dekle*).

§ 30 Glede označevanja naglasnega mesta, kvantitete in kvalitete prim. § 178 in 179.

§ 31 V oglatem oklepaju so zapisane posebnosti v izgovoru. Prim. § 175–177.

§ 32 Geslo ima včasih dvojnice. Te so pisne (*avtocesta* in *avto cesta, argo* tudi *argot*), izgovorne (*abonènt -enta* in *-enta, apniti* in *ápniiti, del* [tudi *deyl*]), pisno-izgovorne (*brinovec* in *brinjavec, avtopopar* tudi *avtoštopar, babjak* stil. *babjek*) ali oblikoslovne (*bahariti* in *bahariti se, butelj -na* tudi *-tlja*). Prim. § 170.

§ 33 Iz podatkov v glavi gesla je besedo mogoče uvrstiti v naglasno-oblikoslovno shemo. Prim. § 183–199. Glede rabe znakov prim. § 179.

§ 34 Zaglavje je tisti del gesla, ki sega od (prvega) kvalifikatorja besedne vrste do vključno podatka o intonaciji. Zaglavje

§ 35 V zaglavju so prikazane tiste posebnosti gesla, ki jih ni mogoče razbrati iz sheme oziroma ki so v shemi nakazane kot posebna kategorija. Prim. § 187 in 188.

§ 36 Na koncu zaglavja je v okroglem oklepaju zapisek o intonaciji gesla. S tem podatkom je besedo mogoče uvrstiti v intonacijsko shemo. Prim. § 200–214. Glede rabe znakov prim. § 180.

§ 37 Zaglavju sledi pomenski del geselskega članka, ki obsega razlage, ilustrativno gradivo in gnezda. Glede ureditve teh delov prim. § 38, 77 in 89.

POMENSKA STRAN GESLA

Razlage

§ 38 Razlage so glavne in stranske.

§ 39 Glavna razlaga določa pomen oziroma funkcijo gesla in stoji za zaglavjem gesla ali za podgeslom. Glavna razlaga

§ 40 Pri vsebinsko razčlenjenih geslih so glavni pomeni oziroma funkcije nakazani z arabskimi številkami, podrejeni pomeni oziroma funkcije (podpomeni) z dvema poševnima črtama (/). Pri kombiniranih, zlasti pomensko-funkcijskih razlagah so za nakazovanje pomenov uporabljene črke Tehnična oblika

(*čelo, bolj*). Samo pri izjemnih geslih so zaradi preglednosti uporabljene tudi rimske številke (*biti sem*).

Glede moči kvalifikatorja *pren. prim. § 123*, glede rabe črk namesto števil prim. § 217, glede pomenskih odtenkov prim. § 75 in 224.

Značaj razlag § 41 Gesla so razložena po načelih informativno-normativnih slovarjev srednjega obsega. Razlage zajemajo tiste pomenske oziroma funkcijske prvine, ki so bistvene za enotno predstavo pojma, gledano s stališča povprečnega uporabnika slovarja. Prim. § 10. Razlage torej niso niti enciklopedične niti ozko terminološke.

§ 42 Bolj znane in široko rabljene besede iz nevtralne plasti so razložene razmeroma krajše, besede iz ožje rabe pa imajo navadno daljšo, podrobnejšo razlago, ki se v nekaterih primerih, zlasti pri terminih, bliža definiciji. Daljšo razlago imajo tudi besede s pomensko opozicijo.

§ 43 Ker je nekatere termine težko na kratko razložiti oziroma ker nekatere razlage ne ustrezajo terminološkemu gledanju, je v takšnem primeru razlaga dopolnjena, npr. pri botaničnih in zooloških terminih z latinskim imenom, pri kemijskih elementih s simbolom, pri mineraloških in podobnih terminih pa s strokovno definicijo v terminološkem gnezdu (*ahat*). Prim. § 124.

Če se razlaga konča z dvema ali več istovrstnimi členi in nima pred zadnjim členom veznika, pomeni, da so mogoči pri razlagi še drugi podobni členi (*denudacija*).

§ 44 V razlagah gesla so uporabljene splošno znane besede ali pa take posebne besede in zveze, ki so v slovarju razložene; včasih so v razlagah morale biti uporabljene tudi besede, ki jih v slovarju sicer ni, pa se dajo izpeljati iz obdelanih gesel (glagolniki, samostalniška raba pridevnikov ipd.), ali besede, ki jih slovar sploh ne upošteva (lastna imena). Prim. § 4.

Razlage so sestavljene praviloma iz nevtralnih besed. Pri nekaterih oblikah razlag so uporabljene, predvsem zaradi ekonomičnosti, tudi kvalificirane besede (*belorun, brezbrežnost, abdominalen*). Isto velja, z ohlapnejšimi merili, tudi za ilustrativno gradivo, zlasti za gradivo kvalificiranih besed (*gnadljiv*). Glede rabe pisnih dvojnic prim. zlasti § 118.

Stil razlag je leksikalen.

§ 45 V besednih družinah se razlage posameznih gesel lahko neposredno ali posredno opirajo na razlage ključnih gesel (*glazirati, carična*).

Besede, ki tvorijo v besednem zakladu pojmovni sistem, imajo sistemsko vzporedne razlage (*a, b, c; ata, brat, hči; cikloida, epicikloida, hipocikloida*).

Razlage so enodelne in enosmerne; sicer so povezane z *ali* (*admiral*).

Vrste razlag § 46 Gesla so pojasnjena: a) s polnimi pomenskimi oziroma funkcijskimi, b) z nepolnimi (pomenskimi), c) s posrednimi razlagami.

Polna pomenska oziroma funkcijska razlaga § 47 Osnovne besede imajo praviloma polne razlage.

Njihovi popolni sinonimi imajo enake (*bolnica : bolnišnica*), delni sinonimi pa delno enake (*blato : gozno*) ali podobne razlage (*bukniti : bušiti ; butniti ; bučati : hrumeti*). Izjemoma je mogoče, da sinonim pokriva samo del razlage popolnega sinonima (*funt šterling*).

§ 48 Manj rabljena enopomenska sinonimna beseda ima razlago, za podpičjem pa nadrejeni (po rabi močnejši) enočlenski ali veččlenski sinonim (*dalijska, bajtiga, defenzivka*). Enako so prikazani posamezni podrejeni pomeni pri večpomenskih besedah (*bobnič, bogatija*).

Manj rabljena večpomenska sinonimna beseda je redigirana tako, da so razloženi vsi njeni (bistveni) pomeni, razlagi prvega pomena pa je dodan za podpičjem nadrejeni sinonim (*čitati*), ali pa je naveden samo nadrejeni sinonim, pomenski obseg pa je v ilustrativnem gradivu nakazan z grafičnimi znamenji, zlasti s poševno črto (*branitelj*). Kadar bi lahko nastal dvom, se nadrejeni sinonim ponavlja (*cesta*).

Samo z nadrejenim sinonimom se razlaga, kadar je ta sinonim splošno znana beseda (*baračnica, duri*) ali pa kadar je nadrejena beseda obdelana v neposredni bližini (*ajdnica*).

V dvomljivih primerih je (nadrejenemu) sinonimu v oklepaju dodana usmerjevalna beseda, pa naj gre za dvojno možnost sinonimne izrazitve (*anonsa, čerh*) ali za čisto formalno opozorilo na določeni pomen (*branik², grolika*).

Pri besedah, katerih en pomen ima za nadrejeni sinonim besedo, ki je pomensko sorodna, a širša kot prejšni pomen, dobi tak sinonim posploševalni pristavek (*cunja, bacil*).

§ 49 Beseda ima lahko tudi več nadrejenih sinonimov, najsibo da so sami (*brežen*) ali ob razlagi (*efemereri*); na to opozarja ustrezni kvalifikator. Iz primerjave njihovih razlag se da ugotoviti, ali gre za popolne in nadrejene (*besnota*) ali za delne (*apologet*) oziroma pomožne sinonime (*črta 3*).

Nekatere kvalificirane besede nimajo opozoril glede nevtralnih sinonimov, bodisi da jih sploh ni (zlasti termini) ali so sinonimi sestavni del njihove razlage (zlasti tujke) ali pa je njihova razlaga hkrati nadrejeni opisni sinonim (zlasti knjižne besede).

Glede ekspresivnega odnosa med geslom in razlagalnim (nadrejenim) sinonimom prim. § 142.

§ 50 Kadar se razlaga manj rabljena enopomenska beseda ali pa en pomen večpomenske besede samo z nadrejenim sinonimom, je pri tem mišljen navadno osnovni pomen tega sinonima, izjemno pa tisti, na katerega kaže ilustrativno gradivo (*butica, gobezdati*).

§ 51 Kadar gesla z razlago ni mogoče dovolj pojasniti, so razlagi dodani pomožni sinonimi (*črta 3*). Razlago lahko dopolnjuje tudi antonim (*bel, a posteriori*). Prim. § 220.

§ 52 Tujke so razložene z razlagami in slovenskimi sinonimi, če so ti vsaj deloma v rabi (*astro-nomija*), ali samo z bolj rabljenim slovenskim sinonimom (*adverb*). Dodani sinonimi so dostikrat samo približni (*demisija, fungirati*). Prim. § 49. Včasih je delni slovenski sinonim kar sestavni del razlage (*aklimatizacija, atest*).

Razlaga tujk

§ 53 Slovnice besede imajo razložene svoje funkcije. Sicer so obravnavane po enakih načelih kakor navadne besede.

§ 54 Nekatere besedne vrste in modalne besede imajo kombinirane pomensko-funkcijske razlage (*bolj, delati*).

§ 55 Napolne (pomenske) razlage so ali sinonimne ali opisne oziroma razvezovalne.

Nepolna (pomenska) razlaga

§ 56 Z dvema ali več sinonimi se razlagajo manj rabljene (enopomenske) besede (*črm*) ali posamezni pomeni večpomenskih besed, ki jih ni mogoče zajeti s kratko razlago (*govoranca*). Taki sinonimi so lahko pomensko ali stilno precej različni, pomen besede pa je nakazan z njihovimi pomensko stičnimi prvinami (*bahaštvo, bolovati, cvirmati, čorav*).

§ 57 Opisne razlage kažejo samo najvažnejši pomen besede; navadno imajo obliko oziralnega stavka (*brisalen, brisalo*).

K tem razlagam spadajo tudi preproste razvezovalne razlage, uporabljene zlasti pri sestavljenkah in zloženkah (*dolgorok*).

Manj pogosten pomen je pri teh tipih nakazan kar za poševno črto (*bakeliten, brezvestnost*).

§ 58 Posredna razlaga določa besedotvorno kategorijo. Pomen je razviden iz te posredne in izhodiščne razlage (*manjšalnica od, glagolnik od, ženska oblika od, (svoji)ljni pridevnik od*). Tako so razložene pomensko ozke in manj pogostne, a besedotvorno žive besede.

Posredna razlaga

K posrednim razlagam spada tudi razlaga tipa *nanašajoč se na*, ki praviloma opozarja na širši pomenski obseg, kakor ga kaže razlaga *pridevnik od*. Pomeni so nakazani s črkami, poševnimi črtami ipd. (*bratovski*).

Glede kvalifikatorske vezanosti prim. § 108.

§ 59 Poleg glavnih pomenskih oziroma funkcijskih razlag so v geselskem članku lahko še stranske razlage. Z njimi se pojasnjujejo fraze ter zveze in pomenski odtenki, ki so potrebni razlage. Zapisane so zmeraj za zgledom. Prim. § 219.

Stranska razlaga

Ista zveza ima lahko več pomenov in zato tudi več stranskih razlag (*obljubljena dežela*). Prim. § 220.

§ 60 Stranske razlage veččlenskih zvez so navadno ponovljene pri pomensko važnih členih (*ni se bal ne biriča ne hudiča; besedna analiza*).

Zelo obsežna gesla nimajo nekaterih takih zvez ali pa razlag zanje. Premaknjene so pod drugo, manj obsežno besedo iz zveze, ker jih je tam lažje najti (*bela detelja; dvozložna beseda*).

Redko rabljene veččlenske zveze so prikazane v slovarju samo na enem mestu (*avto se dobro drži ceste; bela diagonala*).

§ 61 Za pojasnjevanje pomenov in nakazovanje sinonimnih odnosov v stranskih razlagah veljajo ista načela kakor za glavne razlage, le da so stranske razlage navadno bolj zgoščene in zato en sam sinonim nima zmeraj nadrejene veljave. Glede posebne vrste kazalke prim. § 23.

§ 62 Samostalnik in samostalniško rabljena beseda ima samostalniško razlago, in sicer polno pomensko (*bakla*), sinonimno (*bahaštvo*), opisno (*čakalec*) ali posredno (*branje*).

Tipi razlag po besednih vrstah

§ 63 Pridevnik in pridevniško rabljena beseda ima pridevniško razlago, in sicer polno pomensko (*bogat*), sinonimno (*babji*), opisno (*bakeliten*) ali posredno (*bratov*).

§ 64 Glagol ima polno pomensko (*brati*), sinonimno (*bliščati se*) ali tudi funkcijsko (*biti sem*) glagolsko razlago. Glagoli z dvojnimi vidom imajo razlago po vidu, ki je zapisan na prvem mestu, razen kadar razlaga po prvem vidu ne bi bila naravna.

§ 65 Prislov ima ali (nepolno) pomensko oziroma sinonimno (*danes, bokoma*) ali pomensko-funkcijsko (*blizu*) razlago. Včasih ima isti prislov več načinov razlage (*ali prisl.*).

§ 66 Predlog ima ali pomensko-funkcijsko (*blizu, čez*) ali izjemoma tudi sinonimno razlago.

§ 67 Veznik ima ali pomensko-funkcijsko (*če*) ali sinonimno (*čim*) razlago.

§ 68 Medmet ima ali pomensko-funkcijsko (*čavs*) ali sinonimno (*čaj*) razlago. Prim. § 142.

§ 69 Orientacijska gesla imajo ali pomensko-funkcijsko (*brez...*) ali posredno (*avto...*) razlago ali pa so podana v obliki kazalke (*bledo...?*).

Posebnosti razlag § 70 Včasih se ne razlaga geslo sólo, ampak stalna zveza oziroma skupina pomensko enakih frazeoloških zvez, ki stoji med geslom in razlago (*bržižinski spomeniki; briti norce, burke*). Prim. § 159.

V izjemnih primerih se razlagajo le besedne zveze, geslo samo pa ne (*Benetke, goban*).

Stalne in terminološke zveze, katerih pomen je določljiv iz pomenov sestavnih delov, nimajo svojih posebnih razlag (*avtorski honorar; bela figura*).

§ 71 Vse razlage so v ednini; izjeme so množinski samostalniki in posamezni termini, zlasti botanični, ki imajo poleg razlage tudi latinsko ime v množini (*cevnica*). Pri posameznih terminih, zlasti kemijskih, opozarja na množinsko rabo že tudi samo zgled v množini (*amin*).

Razlage so oblikovane praviloma v sedanjem času. Na časovne odnose opozarjajo kvalifikatorska pojasnila. Glede posebnosti pri tem prim. § 159.

Vrstni red pomenov

§ 72 Članek večpomenskega gesla je razdeljen na pomenske oddelke. Na prvem mestu stoji osnovni pomen, to je tisti, ki je v sodobnem knjižnem jeziku najbolj nevtralen oziroma najmočnejši. Nadaljnji pomeni so razporejeni po stopnji odvisnosti od osnovnega pomena.

§ 73 Včasih na prvem mestu ni najmočnejši, ampak pomensko izhodiščni pomen gesla, zlasti če je to potrebno zaradi razvrstitve nadaljnjih pomenov.

§ 74 Kadar ima beseda več pomenov, ki so enako močni, stoji na prvem mestu pomen, ki ima največ ali najmanj pomenskih prvin. Nadaljnji pomeni si sledijo, kakor število teh elementov ali upada ali narašča.

§ 75 Manjši pomenski premiki so obdelani kot podpomeni ali pomenski odtenki v okviru nadrejenega pomena. Prim. § 40 in 224.

§ 76 Pri slovnicih besedah odloča o razvrščanju razlag pogostnost, ob enaki pogostnosti pa ustaljeno slovnico zaporedje.

Ilustrativno gradivo

§ 77 Razlagi sledi praviloma ilustrativno gradivo, to so zgledi iz dejanske rabe. Ti zgledi potrjujejo pomensko razlago, včasih jo tudi dopolnjujejo (*beketati*) ali usmerjajo (*butica*). Hkrati kažejo besedne izrazne možnosti in tipične sintaktične zveze. Zgled pri geslu, v katerem je naglasno znamenje sestavni del pisave, potrjuje tudi pisavo (*à la*). Prim. § 178.

Ilustrativno gradivo obstoji iz iztržkov ali iz citatov.

Iztržki § 78 Ilustrativno gradivo ima v pretežni večini primerov obliko tako imenovanih iztržkov, to je s kartotečnih listkov prevzetih in primerno abstrahiranih zvez. Kadar je bilo slovarsko gradivo pomanjkljivo, so naredili uredniki iztržke po drugih virih ali po spominu. Prim. § 14.

Citati § 79 Citati se rabijo za ilustracijo posebne (zlasti narečne ali individualne) rabe. V citatih so samo najnujnejše pravopisne spremembe. Prim. § 219 in 222.

Razvrstitev gradiva § 80 Ilustrativno gradivo je razporejeno po sintaktičnih kriterijih, kakor kažejo § 83–88, v teh okvirih pa po abecedi, kadar to pomensko ne moti.

§ 81 V ožji sintaktični skupini so na prvem mestu zgledi iz nevtalne rabe, na koncu pa stilno močnejše obarvane zveze. Stalne zveze in stilizmi so ločeni od prej navedenega gradiva s poševno črto. Prim. § 224.

Zgledi iz več istovrstnih ali pojmovno sorodnih členov se lahko združujejo v naštevavno skupino, tako da je geselska beseda samo enkrat zapisana (*brigaden, brisati*). Prim. § 220.

§ 82 Stalne in frazeološke zveze so praviloma enako uvrščene pri vseh členih zveze. Vendar je redakcija zlasti obsežnih gesel terjala tudi posebne rešitve; v takih primerih so stalne in frazeološke zveze pri enem geslu prikazane kot ilustrativno gradivo kakega pomena, pri drugem so pa v gnezdu (*to mi že dolgo hodi po glavi; briti burke*).

Glede na posebnosti posameznih besednih vrst je ilustrativno gradivo razvrščeno takole:

Samostalnik § 83 Pri samostalniku so štiri glavne skupine: a) glagolske zveze s samostalnikom v imenovalniku in v sklonih brez predlogov (*beseda ga veže; dati besedo*); b) glagolske zveze s samostalnikom v predložnih sklonih (*verjeti na besedo*); c) prilastkove zveze, in sicer pridevniške, samostalniške, nadredne in podredne (*moška beseda; mož beseda; besede o ljubezni; ploha besed*); č) primerjave (*kot boga te prosim*).

Glagol § 84 Pri glagolu so tele skupine: a) neprehodna raba in glagolske zveze s samostalnikom v imenovalniku in v sklonih brez predlogov (*delavec dela; delati načrt*); b) predmetne zveze v sklonih

s predlogi (*delati za narod*); c) glagolske zveze s prislovnimi določili kraja, časa, vzroka in načina (*delati na polju; delati po urah; tovarne zaradi stavk ne delajo; dela z veseljem*); č) prislovne zveze in primerjave (*pridno delati; dela kakor za stavo*).

§ 87 Pri pridevniku je prva osnova za razporejanje spol (*bled čaj; bleda stran lista; bledo črnilo*), sledijo prislovne zveze in primerjave (*mrtvaško bled; bled od jeze; bled kakor kreda*). Pridevnik

§ 86 Gesla iz drugih besednih vrst imajo eno od omenjenih osnovnih razporeditev; določa jo sintaktična podobnost. Druge besedne vrste

§ 87 V ožjem okviru so pri razporejanju uporabljeni še posebni redakcijski kriteriji, ki slonijo na odnosih osebno : brezosebno, prilastkova : povedna raba, ednina : množina, trdilno : nikalno ipd.

§ 88 V geslu, ki ga nikakor ni mogoče obdelati po omenjenih kriterijih, je ilustrativno gradivo razporejeno po logičnem redu.

Gnezdo

§ 89 Če je potrebno, ima geselski članek tudi tako imenovano gnezdo, to je oddelek, v katerem je zbrano posebno gradivo. Geslo oziroma podgeslo more imeti samo po eno frazeološko in po eno terminološko gnezdo. Gnezdi stojita na koncu geselskega oziroma podgeselskega dela; le kadar se zgledi nanašajo na en sam pomen, stoji gnezdo na koncu ustreznega pomenskega oddelka. V izjemnih primerih imata geslo in podgeslo skupno gnezdo (c). Pri nekaterih podgeslih, zlasti če obsegajo v glavnem samo frazeologijo, ni gnezda, ilustrativno gradivo pa je uvrščeno kar po sintaktičnih kriterijih.

Glede rabe znakov za gnezda prim. § 225.

§ 90 Frazeološko gnezdo obsega: a) fraze, ki zaradi posebnosti svojega pomena same po sebi ne morejo pojasnjevati nobenega pomenskega oddelka, so pa same potrebne pojasnila; b) zveze, ki jih ni mogoče uvrstiti v pomensko-sintaktične skupine, ker kažejo premočen odklon od izkazanih pomenov, pa so hkrati tako osamljene, da ni mogoče zanje odpirati posebnih oddelkov; c) reke in pregovore. Frazeološko gnezdo

§ 91 Gradivo v gnezdu je razvrščeno po sintaktičnih kriterijih besedne vrste, v katero geslo spada. Kadar to ni mogoče, je gradivo urejeno po abecedi vodilnih besed, ali pa so bolj navadne zveze na začetku in posebne na koncu. Reki in pregovori so v vsakem primeru na koncu.

Glede kvalifikatorjev prim. § 109.

§ 92 V terminološkem gnezdu je prikazana terminološka raba besed ali zvez. Razvrstitev se ravna po abecedi kvalifikatorjev posameznih strok, v njihovem okviru pa po sintaktičnih kriterijih in abecedi. Prim. § 101. Terminološko gnezdo

Kvalifikatorji

§ 93 Za opredeljevanje besed, pomenov ali zvez uporablja slovar kvalifikatorje. To so pojasnila, ki poučujejo, v katero slovnico kategorijo spada beseda, jo opredeljujejo časovno oziroma krajevno, govoriijo o njeni stilni uvrstitvi, razširjenosti in vrednosti ter nakazujejo preneseno ali posebno rabo. S tem kažejo na normo knjižnega jezika ali opozarjajo na razmerje do nje. Splošno

§ 94 Posamezne besede, zlasti če pomenijo stroke in poklice ali če je kvalifikator posredno nakazan v razlagi, nimajo kvalifikatorjev, čeprav bi jih po svoji naravi morale imeti.

Glede kvalifikatorjev pri besedah s posredno razlago prim. § 108.

§ 95 Brez upoštevanja kvalifikatorjev informacija o besedi ni popolna.

§ 96 Kvalifikator (slovnčni), ki stoji v glavi gesla, velja do konca članka oziroma do podgesla, v katerem je s kvalifikatorjem nakazana sprememba besedne vrste. Isto pravilo velja tudi za kvalifikator v okviru podgesla. Moč kvalifikatorjev

§ 97 Kvalifikator, ki stoji tik za zaglavjem, velja do konca članka oziroma do kvalifikatorja, navadno v okviru podgesla ali podpomena, ki je temu vsebinsko nasproten (*destilirati*).

§ 98 Kvalifikator, ki stoji med številko (ali // ali črko) in razlago, velja do naslednjega enakovrstnega oddelka, do samostojnega gnezda ali do kvalifikatorja, ki mu je vsebinsko nasproten ali ki se z njim ne more vezati. Prim. § 107.

§ 99 Kvalifikator, ki stoji neposredno pred posamezno zvezo ali obliko, velja do prvega podpičje oziroma do znaka, ki nadomešča podpičje.

§ 100 Pomenski kvalifikator velja tudi čez podpičje do prve močnejše zarez (pomen, podpomen, gnezdo, terminologija ipd.). To velja tudi za druge kvalifikatorje in kvalifikatorska pojasnila, če stoji za njimi dvopičje.

§ 101 Terminološki kvalifikator velja do novega terminološkega kvalifikatorja, do naslednjega enakovrstnega oddelka ali do kvalifikatorja pren..

§ 102 Slovnični kvalifikator v zaglavju velja do naslednjega slovničnega kvalifikatorja oziroma do prvega ločila. Prim. § 188.

§ 103 Kvalifikator z močjo po § 96–98 ne velja za tisti del geselskega članka, ki ga drug, nasproten kvalifikator posebej prekljuje.

Vrste
kvalifikatorjev

§ 104 V slovarju so te vrste kvalifikatorji:

1. slovnični,
2. pomenski,
3. terminološki,
4. stilno-plastni,
5. ekspresivni,
6. časovno-frekvenčni,
7. posebni normativni.

§ 105 Kadar ti kvalifikatorji ne zadostujejo za opredelitev besede, pomena ali zveze, so uporabljena tudi tako imenovana kvalifikatorska pojasnila. Prim. § 158–162.

§ 106 Glede moči velja za kvalifikatorska pojasnila isto, kar za kvalifikatorje.

Posebnosti
kvalifikatorjev

§ 107 Beseda, pomen ali zveza ima lahko tudi več kvalifikatorjev. V tem primeru so postavljeni v istem zaporedju, kakor so razvrščeni v § 104, v okviru iste vrste pa po abecedi.

Kvalifikatorji iste vrste se ne vežejo, zlasti če spadajo pod točke 4–7.

§ 108 Gesla, ki imajo posredno razlago, praviloma nimajo kvalifikatorjev; zanje veljajo kvalifikatorji iz gesla, na katero se razlaga sklicuje. Prim. § 58. Imajo pa lahko svoje kvalifikatorje, ki jih geslo, na katero se sklicujejo, nima.

§ 109 V frazeološkem gnezdu so kvalificirane posamezne frazeološke zveze (frazе), ne pa geselska beseda; zato ima vsaka zveza, če je treba, svoj kvalifikator.

§ 110 Terminološko gnezdo se glede kvalifikatorjev obravnava samostojno. Prim. § 101.

§ 111 Za zglede v podgeslu veljajo vsi ustrezni kvalifikatorji iz gesla in njegovih zvez, če nimajo svojih kvalifikatorjev.

§ 112 Ker slovar nima kvalifikatorjev, ki bi označevali nevtralno rabo posameznih zvez v okviru sicer stilno-plastno oziroma časovno-frekvenčno kvalificiranih geselskih besed, ali ker tehnično ni bilo mogoče zmeraj pokazati razmerja med kvalifikatorji, je kvalifikacija včasih nepopolna (*avba, čistit, čil*).

1. Slovnični kvalifikatorji

- a) m, prid., § 113 Navadni slovnični kvalifikatorji, ki nastopajo predvsem v glavi in zaglavju
prisl., dov. ipd. gesla, se tukaj ne razlagajo, pač pa v slovarskem delu kot gesla. Prim. § 226.
- neskl. pril. § 114 Beseda, ki ni pridevnik, nastopa kot nesklonljivi prilastek (*bantam*).
- sam. § 115 Beseda, ki ni samostalnik, nastopa kot samostalnik (*bel, hura*). Spol in sklonljivost sta navadno vidna iz zgleда.
- b) ali § 116 Kvalifikator povezuje na zunaj različne, a pomensko enake in prosto zamenljive besede (*čaj*) ali opozarja na to, da je pisno razlikovanje včasih pomensko-stilno utemeljeno (*dvo..., bled*).
- Glede funkcije *ali* v shemah za tonemski naglas prim. § 204.
- in § 117 Kvalifikator stoji pred enakovredno dvojnico. Prim. § 32. Na prvem mestu stoji ali v knjižnem jeziku doslej veljavna in še precej živa oblika ali pa novejša oblika, ki močno spodriva starejšo.
- § 118 Pri sestavljenkah in zloženkah vrste *avtocesta* in *avto cesta, dokod in do kod* ta kvalifikator ne daje prednosti prvi obliki. Prim. § 173.
- Kvalifikatorji *in*, tudi, *stil*. ne veljajo za brezosebno rabo tipa *hladno je*. Prim. § 192/II B.
- stil. § 119 Kvalifikator stoji v glavi ali zaglavju gesla pred dvojnico, ki je v sodobnem knjižnem jeziku stilno obarvana; nadomešča torej enega od stilno-plastnih kvalifikatorjev. Prim. § 32 in 188.
- tudi § 120 Kvalifikator stoji pred manj navadno dvojnico, ki se v knjižnem jeziku ali umika ali uveljavlja. Prim. § 32, 176, 188 in 204.
- c) elipt. § 121 Stavčni člen, ki bi ga pričakovali, je izpuščen (*braniti, deci*). Zaradi opustitve je stavek navadno ekspresiven.

2. Pomenski kvalifikatorji

- poseb. § 122 Obče (abstraktno) ime, ki je dobilo v kontekstu človeške lastnosti. Kvalifikator se rabi samo, kadar pomenskega prenosa ni mogoče na kratko razložiti (*bledica*).
- pren. § 123 Beseda ali zveza, ki je vsebinsko sicer zelo blizu izhodiščnemu pomenu, je pa predstavno premaknjena v drugačno okolje (*brazda, dostopen, butniti*). Po svoji moči je ta kvalifikator enakovreden podpomenu. Prim. § 40.

3. Terminološki kvalifikatorji

- a) Splošno § 124 Terminološki kvalifikator kaže področje, na katerem termin živi (*abdukcija*) ali s katerega področja prihaja v splošno rabo. Včasih opozarja na poseben terminološki pomen (*bibliotekar*) ali pa na terminološko razlago gesla, ki je bilo že prej poljudno razloženo (*ahat*).
V izjemnih primerih se terminološki kvalifikator uporablja kot stilno-plastni kvalifikator (*blagoslov*).
- § 125 Če termin nastopa na več področjih, je zapisanih več terminoloških kvalifikatorjev ali pa en sam, in sicer strokovno najširši oziroma vsebinsko najprimernejši (*čelnica*) ali pa kvalifikator stroke, ki termin dejansko uporablja (*acetat*). Prim. § 107 in 141.
- § 126 Strokovni izrazi, ki jih ne uporabljajo samo strokovnjaki ali pa so na meji med splošno in strokovno rabo, se obravnavajo kot besede iz splošnega besednega zaklada.
- agr., bot. ipd. § 127 Navadni terminološki kvalifikatorji se tukaj ne razlagajo, pač pa v slovarskem delu kot gesla. Prim. § 226.
- b) nestrok. § 128 Termin je še živ, a ga novejša terminologija zavrača (*formaldehid*).
- poljud. § 129 Beseda (v naznačenem pomenu) je v širši rabi, pa ni v skladu s terminologijo (*baterija*).
- strok. § 130 Kadar po drugih slovarskih načelih ni mogoče pokazati odnosa med širšo poljudno in tej nasprotujočo strokovno rabo, sledi razlagi posamezne besede kvalifikator strok. in strokovni termin (*akacija*).

4. Stilno-plastni kvalifikatorji

- a) bibl. § 131 Iz biblije prevzeta prisposoba ali izrek (*biser*).
- knjiž. § 132 Beseda, pomen ali zveza, ki se rabi zlasti v leposlovnem ali znanstvenem jeziku. V pogovornem jeziku zveni nenavadno (*brižen, celovit, dasi*).
- pesn. § 133 Beseda, pomen ali zveza, značilna za pesništvo in pesniško prozo, zlasti za tisto, ki je časovno malo odmaknjena (*bloden, belograd*).
- pisar. § 134 Beseda, pomen ali zveza, značilna za pisarniško, poslovno, včasih togo izražanje (*beležiti, glasom*).
- publ. § 135 Beseda, pomen ali zveza, značilna za dnevni in revialni tisk ter za druge oblike javnega sporočanja (*branilec, datirati, eskalacija*).
- vznes. § 136 Beseda, pomen ali zveza, značilna za slovesen slog (*blagoslov, alma mater*).
- b) nar. § 137 Beseda, pomen ali zveza, vzeta iz narečja. Kvalifikator nar. sam pomeni rabo v več narečjih ali narečnih skupinah (*bregeše*); nar. s kvalifikatorskim pojasnilom kaže na širše ali ožje določeno področje rabe (*botega, debiče*); nar. s citatom pomeni rabo na področju, odkoder je avtor (*cmudje*). Prim. § 177.
- otr. § 138 Beseda, pomen ali zveza, ki jo rabijo otroci ali starejši v pogovoru z njimi (*ajčkati*).
- pog. § 139 Beseda, pomen ali zveza iz vsakdanje govornice ljudi, ki ne govorijo v narečju (*brigati se, brzec, familija*).
- nižje pog. § 140 Beseda, pomen ali zveza iz nižje plasti pogovornega jezika (*britof, farbati*).
- žarg. § 141 Beseda, pomen ali zveza iz govora posameznih stanov. Če je raba omejena na ozko področje, je dodan ustrezeni terminološki kvalifikator (*cvek, defenzivka*).

5. Ekspresivni kvalifikatorji

- Splošno § 142 Večina ekspresivnih besed, pomenov ali zvez je označena s splošnim kvalifikatorjem ekspresiv. Kadar je mogoče vrsto ekspresivnosti natančneje določiti, je uporabljen poseben ekspresivni kvalifikator.

Primerjave (navadne) niso označene z ekspresivnimi kvalifikatorji, tudi kadar so ekspresivne. Prim. § 83–85. To velja tudi za medmete.

Za besede, ki so razložene z ekspresivnimi (nadrejenimi) sinonimi, velja ista ekspresivnost (*čvekal*o).

Glede ekspresivnosti pri elipt. prim. § 121.

Ekspresivnost je večkrat vezana z delnim pomenskim premikom.

ekspr.	§ 143 Močno čustveno obarvana beseda, pomen ali zveza (<i>bacek, budaliti, čedkan</i>).
evfem.	§ 144 Beseda, pomen ali zveza, s katero se izognemo neprijetnemu, včasih tudi neprimernemu izrazu (<i>dolgoprstnež, hudir</i>).
iron.	§ 145 Beseda, pomen ali zveza, ki izraža prikrit posmeh in ima pogosto nasproten pomen od izhodiščnega (<i>baron, cvetka</i>).
ljubk.	§ 146 Beseda, pomen ali zveza, ki se rabi v nežnem, prisrčnem govoru (<i>atek, belcen</i>).
nizko	§ 147 Pomen besede ali zveze, ki grobo izraža občutek odpora, zoprnosti (<i>crkniti, gobec</i>).
slabš.	§ 148 Zaničljiva, prezirljiva beseda, pomen ali zveza (<i>čvekač, bevskati</i>).
šalj.	§ 149 Šaljiva, šegava beseda, pomen ali zveza (<i>bučman, čebula</i>).
vulg.	§ 150 Nespodobna, prostaška beseda, pomen ali zveza (<i>drek</i>).

6. Časovno-frekvenčni kvalifikatorji

raba narašča	§ 151 Beseda, pomen ali zveza, katere raba se očitno širi (<i>dejavnik</i>).
raba peša	§ 152 Beseda, pomen ali zveza, ki se umika iz (splošne) rabe (<i>ako, dalekosežen</i>).
redko	§ 153 Beseda, pomen ali zveza, ki je sicer v splošni rabi, pa je v razmerju do sinonima precej redka (<i>bogataška, dopoldneven</i>).
star.	§ 154 Beseda, pomen ali zveza, ki je bila nekoč (v kaki funkciji) splošno rabljena; danes ima arhaično patino (<i>ajd, akoravno</i>).
zastar.	§ 155 Nekoč rabljena beseda, pomen ali zveza; danes je v knjižnem jeziku mrtva (<i>blagajnica, diviti se</i>). O tem, kakšno stilno vrednost je imela tako kvalificirana beseda nekoč, slovar ne daje pojasnil.

7. Posebni normativni kvalifikatorji

neprav.	§ 156 Beseda, pomen ali zveza, ki nasprotuje sistemu oziroma normi sodobnega knjižnega jezika (<i>brez da</i>).
neustalj.	§ 157 Beseda, pomen ali zveza, ki se kljub dosedanjim prepovedim dosti uporablja (<i>bogat, čigar</i>).

Kvalifikatorska pojasnila

Splošno	§ 158 Kvalifikatorsko pojasnilo je kvalifikatorjem podobno, v daljši enoti izraženo opozorilo.
Namen	§ 159 Kvalifikatorsko pojasnilo dopolnjuje pomensko razlago; praviloma nakazuje okolje oziroma čas, v katerem pojem živi (<i>barin, bistahor, blagorodje</i>), ali način, po katerem je treba razumeti razlago (<i>čarati</i>). Kvalifikatorsko pojasnilo lahko tudi nadomešča pomensko razlago (<i>bandit</i>). Včasih omejuje rabo na določene zveze (<i>briti, brižinski</i>). Opozorilo, ki se sicer obravnava kot kvalifikatorsko pojasnilo, se pritegne v razlago zlasti strokovnih besed, če je to njen bistveni element (<i>dahija, drakar</i>). Kvalifikatorsko pojasnilo lahko odpade, kadar je geslo razloženo samo z nadrejenim sinonimom (<i>coprati</i>).
Razvrstitev	§ 160 Pri slovnicih besedah kvalifikatorsko pojasnilo dopolnjuje kvalifikatorje ali razlage (<i>če, čedalje</i>). Lahko tudi nadomešča kvalifikator ali razlago (<i>bom, blede...²</i>). § 161 V vseh gornjih primerih stoji kvalifikatorsko pojasnilo pred pomensko oziroma slovnico razlago. Kadar je taka razlaga vezana na več možnosti, stojijo kvalifikatorska pojasnila za njo (<i>četvero</i>). § 162 Kvalifikatorska pojasnila stojijo za kvalifikatorji. Če je kvalifikatorskih pojasnil več zapovrstjo, stojijo v istem zaporedju kot njim ustrezajoči kvalifikatorji (<i>bosjaštvo</i>). Glede moči kvalifikatorskih pojasnil prim. § 106.

SLOVNIČNA STRAN GESLA

Navodila za branje glave

§ 163 Pregibne besede imajo v glavi dve osnovni obliki, pridevnik pa tri. Druga in tretja oblika sta okrajšani. Okrajšav ni, kadar bi bilo mogoče izpustiti samo eno črko ali začetne soglasnike (**átek** átka, **brát** bráta, **hodíti** hódim) ali kadar bi lahko prišlo do dvomov.

Tehnika okrajšav

§ 164 Pri samostalniku in pridevniških besedah je krajsanje takole:

Samostalnik
in pridevniške
besede

a) Kadar se prva oblika končuje na soglasnik, se druga oblika dela tako, da se prvi obliki doda zapisani del druge oblike, obstoječ iz samoglasnika ali *j, n* + samoglasnika (**blísk** -a = *blísk blíska*, **blískovít** -a -o = *blískovít blískovíta blískovíto*, **drvár** -ja = *drvár drvárja*, **nágelj** -na = *nágelj nágeljna*). Enako se dela druga oblika, kadar je zapisani del druge oblike -*ih* (**dvájset** -ih = *dvájset dvájsetih*).

Če je zaradi sprememb v končniškem delu besede zapisan daljši del druge oblike ali pred končnico tudi kak soglasnik (razen *j, n*), je iz zapisa razvidno, na kateri del besede se nanaša (**fámulus** -a in -la = *fámulus fámulusa in fámula*, **bútelj** -na tudi -tlja = *bútelj búteljna tudi bútlja*, **bahát** -áta -o = *bahát baháta baháto*).

b) Kadar se prva oblika končuje na samoglasnik, se druga oblika dela tako, da se prvi obliki doda zapisani del druge oblike, obstoječ iz *j, t, n* + samoglasnika (**depó** -ja = *depó depója*, **bímbo** -ta = *bímbo bímbotá*, **víme** -na = *víme vímena*), ali pa se zadnji samoglasnik prve oblike izpusti, če se zapisani del druge oblike začenja s samoglasnikom (**híša** -e = *híša híše*, **finále** -a = *finále finála*, **bodóci** -a -e = *bodóci bodóča bodóče*, **drevó** -ésa = *drevó drevésa*; **bridge** -ea = *bridge bridgea*). Prav tako se dela druga oblika samostalnika s končnico -*ega*, ki se sicer sklanja po pridevniški sklanjavi (**bôžje** -ega = *bôžje bôžjega*).

Če se zapisani del druge oblike začenja s kakim soglasnikom (razen *j, t, n*), je iz zapisa razvidno, na kateri del besede se nanaša (**cankariána** -rián = *cankariána cankarián*).

c) Tretja osnovna oblika pri pridevniku se dela iz druge (**dóber** dôbra -o = *dóber dôbra dôbro*).

č) Pri zaimkih, sestavljenih s ...*koli*, ...*sibodi* ipd., pri katerih se sklanja prvi del, je okrajšava nakazana z vezajem na obeh straneh (**kákršenkóli** -šna -o- = *kákršenkóli kákršnakóli kákršnokóli*).

§ 165 Pri glagolu je krajsanje takole:

Glagol

a) Druga oblika se dela tako, da se od prve izpusti -*ti* in samoglasnik oziroma -*ova/-eva*- pred njim, če je zapisani del druge oblike enozložen ali -*ujem* (**dvígniti** -em = *dvígniti dvígnem*, **délati** -am = *délati délam*, **dokazováti** -újem = *dokazováti dokazújem*, **dévati** -am in -ljem = *dévati dévam in dévljem*, **kúpiti** in *kúpiti* -im = *kúpiti in kúpiti kúpim*).

Če je zaradi sprememb v končniškem delu besede zapisan daljši del druge oblike, je iz zapisa razvidno, na kateri del besede se nanaša (**blebetáti** -éčem = *blebetáti blebétčem*).

b) Predponski glagoli se krajšajo tako kakor nepredponski (**dovolíti** -vólim).

§ 166 Pri pregibnih medmetih se druga oblika dela tako, da se zapisani del druge oblike doda prvi obliki (**béži** -te = *béži béžite*, **čúj** -te = *čúj čújte*).

Medmet

§ 167 Če ima prva osnovna oblika dvojnice, velja okrajšava druge oblike za vse dvojnice, ki stojijo pred njo (**arborétum** tudi *arborét* -a = *arborétum arborétuma* tudi *arborét arboréta*, **bronsíranje** in *broncíránje* in *bronzíránje* -a = *bronsíranje bronsíránja in bronzíránje bronzíránja*, **cvíljenje** tudi *cvíljenje* -a = *cvíljenje cvíljenja* tudi *cvíljenje cvíljenja*).

Dvojnice

§ 168 Glede tega, kako se iz osnovnih oblik razvijajo nadaljnje oblike, prim. § 191–199.

Pravopis

§ 169 Splošnih pravopisnih pravil slovar ne daje; pravopisni podatki so vezani na posamezna gesla. Za pravilno razumevanje teh konkretnih podatkov so potrebna naslednja opozorila:

§ 170 Slovar obravnava kot dvojnice v istem geslu samo take oblike, pri katerih ima uporabnik na prvi pogled občutek, da gre za dvojnico. Prim. § 32. Vse druge obravnava kot samostojna gesla (*bregeše, breguše, brgeše*).

Dvojnice

§ 171 Pri tujkah daje slovar prednost pisavi, ki je prevladovala ob času redakcije.

Tujke

§ 172 Pisava samostalnikov na -*alec*, -*ilec* se ravna, v skladu z okrožnico SAZU z dne 15. XI. 1963 in z okrožnico sekretariata za šolstvo SRS z dne 13. XII. 1963, v glavnem po Slovenskem pravopisu 1950. Podatkov o rabi dvojnic v času redakcije slovar ne daje.

Pisava -alec
in -ilec

§ 173 Pisave sestavljen in zložen slovar ni izpeljal dosledno; zaradi močno neenotne rabe namreč ni mogoče brez večjega nasilja prikazati vseh primerov v sistemu. Zato je kljub sistemskemu prikazovanju sprejetih precej izjem.

Pisava skupaj
in narazen

Zaradi lažjega prikaza gesel postavlja slovar skupaj pisano besedo na prvo mesto; razpored tovrstnega gradiva v slovarju torej nima normativne vrednosti. Prim. § 117 in 118.

Razno § 174 Zaradi preglednosti besedila so v slovarju večinoma opuščena mnoga vsebinsko ne nujna znamenja, zlasti narekovaji pri premem govoru, klicaji pri medmetnih zvezah, velike črke v začetku stavkov ipd.

Naglasna znamenja so uporabljena v razlagah in ilustrativnem gradivu kot pomenski razločevalni element samo za preprečevanje popolne dvumnosti (*abecedarček, divjačina*). Prim. § 178.

Pravorečje

Osnovna pravila § 175 Izgovor besed se ravna po pisavi, le da je treba upoštevati osnovna pravila o izgovoru *v*, zvočnikov in izglasnih zvonečih soglasnikov ter o asimilacijah soglasnikov po zvonečnosti. Prav tako je treba upoštevati, da se izgovarja *e* kot polglasnik v tistih primerih, kadar v drugi osnovni obliki izpada (*pes psa = pəs psa, dober dobra = dober dobra*) ter da se *-l* izgovarja kot *ʎ* v ednini moškega spola deležnika na *-l* (*delal = delaʎ*), in to tudi, kadar je kot podgeslo v pridevniškem pomenu (*došel = došəʎ*). Na vse to slovar ne opozarja.

Glede kratkega nedoločnika prim. § 195.

Podatki v oglatem oklepaju § 176 Vse druge posebnosti glede izgovora so zapisane v oglatem oklepaju, in sicer praviloma samo tisti del besede, ki se drugače izgovarja. Krajšanje je nakazano z vezajem, razen pri izgovoru *l* kot *ʎ* in *e* kot *ə* (**boľha** -e [ʎh], **gnéзде** -a [dəc]). V oglatem oklepaju navedeni izgovor velja za geslo v celoti, tudi za podgesla. Kadar je navedba kvalificirana s *tudi*, pomeni, da je to le redkejša dvojnica poleg običajnega izgovora po pisavi. Če je v oglatem oklepaju več navedb in je med njimi vezaj, se nanašajo na različne dele besede (**dolgorilec** -lca [ʎg-ʎc] = *dougoriʎc*), če so ločene s podpičjem, pa na dvojnice v glavi gesla (**drúštvece** in društvece [vəc; təv] = *drúštʋace* in *drúštʋe*). Kadar so dvojnice v pisavi (npr. domača in tuja), velja izgovor v oglatem oklepaju za vse oblike, če ni posebej drugače navedeno. Kadar pa pri dvojnica izgovor ni naveden, se ravna po pisavi (**bakhánt** tudi bakánt).

§ 177 Izgovor tujk in narečnih besed je podan po glasovnem sistemu knjižnega jezika. Če pa velja beseda v tuji pisni obliki za citatno besedo, se lahko izgovarja tudi po glasovnem sistemu jezika, iz katerega je prevzeta. Tudi besede, ki so kvalificirane z *nar.*, se lahko izgovarjajo v narečni obliki, če veljajo za citatne besede (npr. *béteg betéga* lahko tudi *bèteg betéga*).

Naglas

Vrste naglasa § 178 Slovar daje podatke o naglasu. Ker je v knjižnem jeziku razen dinamičnega (ekspiratornega) naglasa možen tudi tonemski (muzikalni) naglas, sta v slovarju tudi oba zapisana. V glavi, zaglavju, na podgeslih in po potrebi tudi drugod je označen dinamični naglas, tonemski pa le na koncu zaglavja v okroglem oklepaju. Naglas, ki je značilen le za posebno rabo gesla, je označen na besedi v ilustrativnem gradivu (npr. *dober je domèk, čeprav ga je za en sam bebèk*).

Kadar je v tuji besedi naglasno znamenje sestavni del pisave, so podatki o naglasu dani v oglatem oklepaju (**écarté** -ja [ekarté], **à la** [ala]). V oglatem oklepaju je označen naglas tudi tedaj, če se naglašeni samoglasnik v tujki izgovarja drugače, kot se piše (**grapefruit** -a [gré(j)pfrút]), ali če je naglašen soglasnik (**bz** [bž in bž]).

Dinamični naglas § 179 Dinamični naglas je označen s krativcem (´) na kratkih samoglasnikih in polglasniku, z ostrivcem (˘) na dolgih *i*, *a*, *u*, na dolgih ozkih *e*, *o* in na *r* ter s strešico (ˆ) na dolgih širokih *e*, *o*. Izjeme so: 1. *é* pred raznozložnim *j* in *ó* pred raznozložnim *v* sta ne glede na ostrivec ozka ali široka (*véja = véja* ali *véja*, *sinóvi = sinóvi* ali *sinóvi*); 2. *e* pred istozložnim *j* in *o* pred istozložnim *v* oziroma sploh *ʎ* sta ne glede na označevanje srednje kvalitete (*domóv, lóvca, kól*).

Glede naglasa deležnika na *-č* prim. § 194.

Tonemski naglas § 180 Pri tonemskem naglasu je akutirana (rastoča) intonacija označena z akutom ali ostrivcem (´) na dolgih samoglasnikih in na *r* ter z gravisom ali krativcem (˘) na polglasniku, cirkumflektirana (padajoča) intonacija pa s cirkumfleksom (ˆ) na dolgih samoglasnikih in na *r* ter z dvojnimi gravisom (˘˘) na kratkih samoglasnikih in na polglasniku. Namesto navajanja dvojníc s cirkumflektirano in akutirano intonacijo je pri osnovnih oblikah uporabljena oznaka s črtico (˘). Pri tem označevanju prednost ene ali druge intonacije ni izkazana; v shemah za tonemski naglas pa je za neosnovne oblike povedano, katera intonacija ima prednost.

Ozka *e* in *o* sta pri tonemskem naglasu označena s piko pod črko, široka *e* in *o* pa sta brez oznake. Glede kvalitete *e* pred *j* in *o* pred *v* velja isto kot pri dinamičnem naglasu.

Besede brez naglasa § 181 Naglas je označen na vseh besedah (geslih) razen na brezglasnicah (nekateri vezniki, predlogi, enklitične oblike zaimkov ipd.). Kadar so brezglasnice v stavku poudarjene, dobijo kratek naglas, besede z označenim naglasom pa v določenih zvezah naglas izgubijo (npr. *dober večér* kot pozdrav, *bom* kot pomožnik za tvorbo prihodnjega časa), a na to slovar posebej ne opozarja.

Dvojni naglas § 182 Beseda ima praviloma en naglas, sestavljenke in zloženke pa lahko tudi več. Slovar te naglase zaznamuje, vendar se prvi lahko opušta:

1. če je v prvem delu števnik (*dvódelén, bíkonkáven*); zlasti pogosto se opušta pri *éno...*;
2. če se drugi del lahko nasloni na glagol (*čr̀koslikár*);
3. če gre za izraze znanstvenih disciplin (*biokemíja*);
4. če se izgublja občutek, da je beseda sestavljena (*ántifašíst*).

Sheme za dinamični naglas in oblikoslovje

Splošne opombe k shemam

§ 183 Da ni treba dajati pri geslih preveč podatkov, so slovarju dodane sheme, po katerih je mogoče ugotoviti vse ključne oblike in naglase zanje; druge oblike oziroma naglase zanje je mogoče izvesti iz njih po osnovnih slovničnih pravilih.

§ 184 Ključ za ugotavljanje sheme in razvijanje oblik po njej so podatki v glavi in zaglavju gesla.

Določitev tipa
v shemi

§ 185 Kriteriji za razdelitev shem pri posameznih besednih vrstah so naglasni in oblikoslovní. Prva delitev se opira na to, ali je naglas na istem zlogu osnovnih oblik ali ne (npr. **brát** bráta, **živéti** -ím imajo naglas na istem zlogu, zato spadajo pod I; **děž** -jà, **nosíti** nósim, **kupíti** in kúpiti -im imajo naglas na različnih zlogih, zato spadajo pod II). Druga delitev se opira na to, ali je naglas na osnovi (**lípa** -e) ali na končnici (**stezà** -è), oziroma pri glagolu na to, ali je neposredno pred -*ti* in -*m* (**igráti** -ám) ali ne. Nadaljnje delitve se opirajo na kombinacijo teh in podobnih načel.

§ 186 Tip v shemi se določi iz podatkov v glavi posameznega gesla. Če so pri osnovnih oblikah dvojnice, se vzamejo za določitev tipa njihove kombinacije (**dopeljáti** -péljem tudi -ám = *dopeljáti dopéljem* tudi *dopeljáti dopeljám*), le dvojnice v nedoločniku (**kupíti** in kúpiti -im) in v srednjem spolu pridevnika (**bléd** -a -o tudi -ó) kažejo na poseben enoten naglasni tip. Oblike se ne kombinirajo, če so dvojnice nakazane tako, da sta najprej navedeni prva in druga (oziroma pri pridevniku še tretja) ter nato spet prva in druga osnovna oblika (npr. **črníti** -im in črníti -ím).

Nekateri tipi so zaradi lažjega iskanja upoštevaní na več mestih (npr. *dréti se dèrem se* se lahko vključi v I C a 3 ali v II B 5).

§ 187 Podatki v zaglavju opozarjajo na podtip ali na posebnosti. Oblike se razvijajo po shemi tako, da se bere zgornja vrsta, kadar pa kaka oblika iz zaglavja nakaže podtip, se upoštevajo tiste oblike, ki so navedene v vrsti tega podtipa (npr. iz *bráti bèrem se* dobi tip I C a 1, oblika *brál* iz zaglavja nakaže podtip, iz katerega se dobi tudi posebna oblika namenilnika). Če oblika iz zaglavja ne nakazuje podtipa v shemi ali če je s kvalifikatorjem omejena samo na določen sklon (npr. *epiteta ormantia*), je to samo posebnost tiste besede in ne določa kakih nadaljnjih oblik.

Podatki
v zaglavju

§ 188 V zaglavju zapisana oblika izključuje obliko, ki se dobi po shemi; le če je označena s tudi ali stil., pomeni, da je v rabi samo kot redkejša oziroma stilna dvojica poleg oblike, ki jo nakazuje shema. V zaglavju so izjemoma navedene tudi oblike, pri katerih bi lahko nastal dvom. V zaglavju pa se podatek izpusti, če je naveden kot podgeslo (npr. tudi donešen). Gesla, ki jih ni mogoče opreti na tipe v shemi, imajo v zaglavju navedene vse ključne oblike (npr. **bíti** sem). Prim. § 102.

§ 189 Po shemi je mogoče od vsakega gesla razviti vse oblike, v resnici pa od marsikatere besede vse oblike niso v rabi (npr. množina od *češminje*, deležnik na -*t* od *umreti*), a na to slovar posebej ne opozarja. Glede dejanske rabe osnovnih oblik dajejo navodila kvalifikatorji ali kvalifikatorska pojasnila za zaglavjem. Prim. § 27.

Odnos med
shemo in rabo

§ 190 V shemah nakazuje grafični znak ~ tvorbo iz imenovalniške in nedoločniške osnove oziroma dela osnove, znak – pa tvorbo iz roditeljske in sedanjske osnove oziroma dela osnove; pri pridevniku se znaka nanašata na imenovalnik moškega oziroma ženskega spola. Znak ' označuje naglasno mesto, kvantiteta in kvaliteta pa je razvidna iz osnovne oblike ali iz oblike, zapisane v zaglavju, ali pa iz opombe k tipu.

Grafični znaki
v shemah

§ 191

SAMOSTALNIK

I. NAGLAS NA ISTEM ZLOGU IMENOVALNIKA IN RODILNIKA

I A A. NAGLAS NA OSNOVI

a) Moški spol

1. Samostalniki s končnico -a v rodilniku

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.	
~ø	-a	-u	-om ¹	-i	-ov ¹	-om ¹	-e	-ih	-i	-a	-oma ¹	
(~a)												
(~e)												
(~o)												
(~um)												
(~us)												
					-óvi	-óv	-óvom	-óve	-óvih	-óvi	-óva	-óvoma
					-a s	-ø	-om	-a	-ih	-i		

¹ Za mehкими soglasniki se v končnici o premenjuje z e.

rák	ráka	ráku	rákom	ráki	rákov	rákom	ráke	rákih	ráki	ráka	rákoma	
drvár	drvárja											
komité	komitéja											
nágelj	nágeljna											
fantè	fantéta											
slúga	slúga											
finále	finála											
máksimum	máksima											
					stárši	stáršev	stáršem	stárše	stárših	stárši		
					grobóvi	grobóv	grobóvom	grobóve	grobóvih	grobóvi	grobóva	grobóvoma
					abstrákta (s)	abstrákt	abstráktom	abstrákta	abstrákth	abstrákti		

Opomba: Nemi e v tujkah se v stranskih sklonih ohrani, če določa izgovor predhodnega soglasnika (*bridge* [bridž] *bridgea* [bridža] proti *brumaire* [brimêr] *brumaira* [brimêra]).

2. Samostalniki s končnico -e v rodilniku

ed. im.	rod.	daj.-mest.	tož.-or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~a	-e	-i	-o	-e	-ø	-am	-e	-ah	-ami	-i	-ama
slúga	slúge	slúgi	slúgo	slúge	slúg	slúgam	slúge	slúgah	slúgami	slúgi	slúgama

Opomba: V dvojini in množini se lahko veže tudi z žensko obliko števnik in obravnava kot samostalnik ženskega spola.

3. Samostalniki s končnico -ega v rodilniku

ed. im.	rod.	daj.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~i	-ega	-emu	-im	-i	-ih	-im	-e	-ih	-imi	-a	-ima
môški	môškega	môškemu	môškim	môški	môških	môškim	môške	môških	môškimi	môška	môškima

b) Ženski spol

1. Samostalniki na samoglasnik

ed. im.	rod.	daj.-mest.	tož.-or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.	
~a	-e	-i	-o	-e	-ø ¹	-am	-e	-ah	-ami	-i	-ama	
(~e)												
					-é	-ø	-àm	-é	-àh	-ámi	-i stil. -é	-áma
					-ih	-im	-e	-ih	-imi	-i	-ima	

¹ Če bi v rod. mn. prišel na konec samoglasnik, se dodaja j (*árej*). Če pa bi prišel na konec besede zvočnik (oz. zvočnika) za nezvočnikom, se vriva pred njim e [a] (*dékel*, *grábelj*), le pred j se vriva i (*ládij*). Dva zvočnika, razen če je drugi r, se ne ločujeta z e (*továrn* poleg *kámer*), le med rj in vj se vriva i (*zárij*), pač pa se v skupini treh zvočnikov ločuje prvi z e [a] od drugih dveh (*mrvárelj*, *márenj*).

lípa	lípe	lípi	lípo	lípe	líp	lípam	lípe	lípah	lípami	lípi	lípama
agápe	agápe										
				víle	víl	vílám	víle	vílah	vílami		
				cesté	cest	cestám	cesté	cestáh	cestámi	cestí stil. cesté	cestáma
					désnih	désnim	déсне	désnih	désnimi	déśni	désnima

2. Samostalniki s končnico -i v rodilniku

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~Ø	-i	-i	-jo ¹	-i	-i	-im	-i	-ih	-mi ¹	-i	-ma ¹ in -ima

¹ Če je v zadnjem zlogu imenovalnika polglasnik (oz. če si na koncu rodilniške osnove sledita nezvočnik in zvočnik), se končnica podaljšuje z *i* (-*ijo* -*imi* -*ima*).

nit	<i>níti</i>	<i>níti</i>	<i>nítjo</i>	<i>níti</i>	<i>níti</i>	<i>nítim</i>	<i>níti</i>	<i>nítih</i>	<i>nítmi</i>	<i>níti</i>	<i>nítma</i> in <i>nítima</i>
misel	<i>misli</i>				<i>jásli</i>	<i>jásli</i>	<i>jáslim</i>	<i>jásli</i>	<i>jáslih</i>	<i>jáslimi</i>	

3. Samostalniki na -ev in s končnico -e v rodilniku

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~Ø	-e	-i	-ijo	-e	~Ø	-am	-e	-ah	-ami	-i	-ama
				-é	-á in ~Ø	-ám	-é	-àh	-ámi	-i stil. -é	-áma
búkev	<i>búkve</i>	<i>búkvi</i>	<i>búkvijo</i>	<i>búkve</i>	<i>búkev</i>	<i>búkvam</i>	<i>búkve</i>	<i>búkvah</i>	<i>búkvami</i>	<i>búkvi</i>	<i>búkvama</i>
				<i>cerkvé</i>	<i>cerkvá</i> in <i>cérkev</i>	<i>cerkvám</i>	<i>cerkvé</i>	<i>cerkvàh</i>	<i>cerkvámi</i>	<i>cerkvi</i> stil. <i>cerkvé</i>	<i>cerkváma</i>

c) Srednji spol

1. Samostalniki s končnico -a v rodilniku

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~Ø	-a	-u	-om ¹	-a	-Ø ²	-om ¹	-a	-ih	-i	-i	-oma ¹
(-e)											
(~Ø)											
				±a	±Ø ²	±om ¹	±a	±ih	±i		

¹ Za mehкими soglasniki se v končnici *o* premenjuje z *e*.

² Če bi prišel na konec besede zvočnik (oz. zvočnika) za nezvočnikom, se vriva pred njim *e* [ə] (*pisem, néderij*), le pred *j* se vriva *i* (*obzídij*).

Tudi dva zvočnika se ločujeta z *e* [ə] oz. pred *j* z *i* (*gúmen, dvoúimj, néderij*), razen *lj* in *nj* (*pólj, známenj*).

mésto	<i>mésta</i>	<i>méstu</i>	<i>méstom</i>	<i>mésta</i>	<i>mést</i>	<i>méstom</i>	<i>mésta</i>	<i>méstih</i>	<i>mésti</i>	<i>mésti</i>	<i>méstoma</i>
lice	<i>líca</i>										
jágnje	<i>jágnjeta</i>										
víme	<i>víména</i>										
drevó	<i>drevésa</i>				<i>ókna</i>	<i>óken</i>	<i>óknom</i>	<i>ókna</i>	<i>óknih</i>	<i>ókni</i>	

2. Samostalniki s končnico -ega v rodilniku

ed. im.	rod.	daj.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~Ø	-ega	-emu	-im	-a	-ih	-im	-a	-ih	-imi	-i	-ima
(-e)											
dúhovo	<i>dúhovega</i>	<i>dúhovemu</i>	<i>dúhovim</i>								
bóžje	<i>bóžjega</i>										

I B B. NAGLAS NA KONČNICI (OZIROMA ZADNJEM ZLOGU)

1) KRATEK NAGLAS NA KONČNICI (OZIROMA ZADNJEM ZLOGU)

a) Moški spol

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~Ø	-à	-ù	-òm ¹	-ì	-òv ¹ in -óv ^{1,2}	-òm ¹	-è	-ih	-ì	-à	-oma ^{1,3} stil. -omà

¹ Za mehкими soglasniki se v končnici *o* premenjuje z *e*.

² *ev* je samo kratek.

³ Naglas je na osnovi, na polglasniku `, sicer ´; če osnova ni zložna, je naglas -*òma*, -*éma*. Če je osnova večzložna, je naglas tak, kot ga ima vzporedni tip istega samostalnika z naglasom na osnovi.

stebèr	<i>stebrà</i>	<i>stebriù</i>	<i>stebriòm</i>	<i>stebriì</i>	<i>stebriòv</i> in <i>stebrióv</i>	<i>stebriòm</i>	<i>stebriè</i>	<i>stebriih</i>	<i>stebriì</i>	<i>stebrià</i>	<i>stebroma</i> stil. <i>stebromà</i>
				<i>dobrcì</i>	<i>dobrcèv</i>	<i>dobrcèm</i>	<i>dobrcè</i>	<i>dobrciuh</i>	<i>dobrcì</i>		

b) Ženski spol

1. Samostalniki na samoglasnik

ed. im.	rod.	daj.-mest.	tož.-or.	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.	dv. im.-tož.	daj.-or.
-à	-è ¹	-ì	-ò stil. -ó	-è tudi -é	-á in ¹ ø ²	-àm	-è tudi -é	-àh	-ámi	-ì stil. -é	-áma

¹ Ta sklon ima tudi stilno dvojnico na -é.

² Naglas na polglasniku je ¹, na drugih samoglasnikih in r pa ².

stezà	stezè stil.	stezi	stezò stil.	stezè tudi	stezá in	stezàm	stezè tudi	stezàh	stezámi	stezi stil.	stezáma
	stezé		stezó	stezé	stèz		stezé			stezé	

c) Srednji spol

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.	dv. im.-tož.	daj.-or.
-ò	-à	-ù	-òm	-à	-ø ^{1,2}	-òm	-à	-ìh	-ì	-ì	-oma ³
-è			-èm			-èm					-ema ³

¹ Če bi prišel na konec besede zvočnik (oz. zvočnika) za nezvočnikom, se vriva pred njim e [ə] (*sukčèn*), le pred j se vriva i (*cvrtij*). Tudi dva zvočnika se ločujeta z e [ə] oz. pred j z i, razen lj in nj (*godovèn*).

² Naglas je na zadnjem zlogu, le če se beseda končuje na -ij, na predzadnjem. Naglas je ¹, le na polglasniku ².

³ Naglas je na osnovi, in sicer tak, kot ga ima vzporedni tip istega samostalnika z naglasom na osnovi; če osnova ni zložna, je naglas -óma, -éma.

zlò	zlà	zlù	zlòm	zlà	zèl	zlòm	zlà	zìh	zì	zì	zlóma
			drvà	drvà	drvòm	drvà					

2) DOLG NAGLAS NA KONČNICI

a) Ženski spol

1. Samostalniki na samoglasnik

ed. im.	rod.	daj.-mest.	tož.-or.	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.	dv. im.-tož.	daj.-or.
-á	-é	-é	-ó	-é	-á	-ém	-é	-éh	-émi	-é	-éma
gospá	gospé	gospé	gospó	gospé	gospá	gospém	gospé	gospéh	gospémi	gospé	gospéma

2. Samostalniki s končnico -i v rodilniku

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.	dv. im.-tož.	daj.-or.
-ø	-í	-i ¹	-jó	-í	-í	-ém	-í	-éh	-mí ²	-í	-éma

¹ Naglas je na zlogu pred končnico, samoglasnik je dolg, e in o sta široka; le če je v osnovi polglasnik, je kratek naglas na končnici (*debri*).

² Če bi prišla pred končnico soglasnik in zvočnik ali dva zvočnika, se vriva med oba, razen pred r, e [ə] (*ravenmí*).

raván	ravní	rávní	ravnjó	ravní	ravní	ravném	ravní	ravnéh	debrmí	ravní	ravnéma
-------	-------	-------	--------	-------	-------	--------	-------	--------	--------	-------	---------

b) Srednji spol

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.	dv. im.-tož.	daj.-or.
-ó	-á	-u	-om	-a	-ø	-om	-a	-ih	-i	-i	-oma
-é			-em			-em					-ema
blagó	blagá	blágu	blágom	blága	blág	blágom	blága	blágih	blági	blági	blágoma
srcé	srcá										
				blagóvi (m)	blagóv	blagóvom	blagóve	blagóvih	blagóvi	blagóva	blagóvoma

II. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH IMENOVALNIKA IN RODILNIKA

II A A. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH OSNOVE

Nadaljnje oblike so enake kot pri samostalnikih z naglasom na istem zlogu imenovalnika in rodilnika. Oblike se razvijajo po shemi I A v tipu ustrezajočega spola.

rázred	razréda	(I A a 1)
césar	cesárja	(I A a 1)
zibel	zibéli	(I A b 2)
téle	teléta	(I A c 1)
pléme	pleména	(I A c 1)
bédro	bedrésa	(I A c 1)

II B. NAGLAS V IMENOVALNIKU NA OSNOVI, V RODILNIKU NA KONČNICI

1) KRATEK NAGLAS NA KONČNICI

a) Moški spol

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~ø	-à	-ù	-òm ¹	-ì	-òv ¹ in -òv ^{1,2}	-òm ¹	-è	-ih	-ì	-à	-oma ^{1,3}

¹ Za mehкими soglasniki se v končnici o premenjuje z e.² *ev* je samo kratek.³ Naglašen je polglasnik v osnovi; če osnova ni zložna, je naglas -*óma*, -*éma*.

bèt	beà	betù	betòm	betì	betòv in betóv	betòm	betè	betih	betì	betà	bètoma
-----	-----	------	-------	------	-------------------	-------	------	-------	------	------	--------

2) DOLG NAGLAS NA KONČNICI

a) Moški spol

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~ø	-á	~u	~om ¹	-óvi	-óv	-óvom	-óve	-óvih	-óvi	-óva	-óvoma
	-ú			-jé	~ø	-ém	-é	-éh	-mí	-á	-éma in ~oma ¹

¹ Za mehкими soglasniki se v končnici o premenjuje z e.

svét	svetá	svétu	svétom	svetóvi	svetóv	svetóvom	svetóve	svetóvih	svetóvi	svetóva	svetóvoma
grád	gradú			zobjé	zób	zobém	zobé	zobéh	zobmí	zobá	zobéma in zóboma

Opomba: Pri samostalnikih tega tipa, ki imajo v rod. ed. tudi dvojnico z nenaglašeno končnico, se nenaglašena končnica uporablja pogosteje v zvezi s predlogom, naglašena pa brez predloga. Pogostnost ene ali druge končnice določa seveda tudi kvalifikator med njima.

b) Ženski spol

1. Samostalniki na samoglasnik

ed. im.	rod.	daj.-mest.	tož.-or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~a	-é	-ì	-ó	-é	-á in ~ø	-àm	-é	-àh	-ámi	~ì stil. -é	-áma
góra	goré	gòri	goró	goré	gorá in gòr	goràm	goré	goràh	gorámi	gòri stil. goré	goráma
				nečké	nèčk	nečkàm	nečké	nečkàh	nečkámi		

2. Samostalniki s končnico -i v rodilniku

ed. im.	rod.	daj.-mest.	or.,	mn. im.	rod.	daj.	tož.	mest.	or.,	dv. im.-tož.	daj.-or.
~ø	-í	-ì ¹	-jó	-í	-í	-ém	-í	-éh	-mí ²	-í	-éma

¹ Naglas je na zlogu pred končnico, samoglasnik je dolg, *e* in *o* sta široka; le če je v osnovi polglasnik, je kratek naglas na končnici.² Če bi prišla pred končnico soglasnik in zvočnik ali dva zvočnika, se vriva med oba, razen pred *r*, *e* [ə] (*tesenmí*).

stvár	stvarí	stvári	stvarjó	stvari	stvarí	stvarém	stvari	stvaréh	stvarmí	stvari	stvaréma
				droží	droží	drožém	droží	drožéh	drožmí		

§ 192

PRIDEVNIK

I. NAGLAS NA ISTEM ZLOGU OSNOVNIH OBLIK

I A. A. NAGLAS NA OSNOVI

ed. im. m.	ž.	s.	rod. m.	tož. ž.,	mn. im. m.,	dol.,	prisl.	primernik	primernik prisl.
~∅	-a	-o -e	-ega	-o	-i	-i ¹	-o ² -e	-ejši ³	-eje in -ejše ⁴
								-ji	-je/za č, š, ž -je in -e
								-jši	-jše in -je
								-ši	-še

¹ Svojljni pridevniki na *-ov*, *-ev*, *-in* imajo samo nedoločno obliko.

² Pridevniki na *-ski*, *-ški* in *-čki* imajo stilno dvojnico prislova na *-i* (tudi če je v podgeslu samo oblika na *-o*).

³ Primerniki z obrazilom, ki se pogosteje uporabljajo, so zapisani v zaglavju. Potencialni primerniki, ki jih imajo (če pomen dopušča primernik) pridevniki z obrazili *-en*, *-ak*, *-iv*, *-it*, se delajo po shemi. Opisnih primernikov z *bolj* slovar posebej ne zaznamuje, ker so možni, če pomen dopušča, od vseh pridevnikov in od deležnikov na *-n*, *-t*, *-č*. Pridevniki, ki so po obliki primerniki (*bližji*), imajo samo presežnik.

⁴ Primernik prislova nastopa le ob primerniku pridevnika.

ljubezniv	ljubezniva	ljubeznivo	ljubeznivega	ljubeznivo	ljubeznivi	ljubeznivi	ljubeznivo	ljubeznivejši	ljubezniveje in ljubezniveše
								globlji/nížji	globlje/ nižje in nižje
								krájši	krájše in krájje
								širši	širše

Opomba: Pridevniki imajo lahko tudi samo določno obliko.

I B. B. NAGLAS NA KONČNICI (OZIROMA ZADNJEM ZLOGU)

ed. im. m.	ž.	s.	rod. m.	tož. ž.,	mn. im. m.,	dol.,	prisl.	primernik	primernik prisl.
~∅	-à	-ò -è	-egà	-ò	-ì	-i ¹	-ó -è	-éjši ²	-éje in -éjše ³

¹ Naglas je na osnovi, na polglasniku je ` , na drugih samoglasnikih in r je ´ ; če osnova ni zložna, je kratek naglas na končnici (*zli*).

² Za primernik velja isto kot pri tipu II B.

³ Primernik prislova nastopa le ob primerniku pridevnika.

brhèk	brhàkà	brhòkò	brhègà	brhòkò	brhìkì	břhki	brhókò	brhkéjši	brhkéje in brhkéše
-------	--------	--------	--------	--------	--------	-------	--------	----------	-----------------------

II. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH OSNOVNIH OBLIK

II A. A. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH OSNOVE

1) V SREDNJEM SPOLU SAMO ENA MOŽNOST NAGLASA

Nadaljnje oblike so enake kot pri pridevnikih z naglasom na istem zlogu osnovnih oblik; razvijajo se po tipu I A.

vèlik	velíka	velíko
-------	--------	--------

2) V SREDNJEM SPOLU NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH

Primeri tega tipa grede po II B.

bolán	bólna	bólno tudi bolnó
břhek tudi	břhka	břhko in brhkó
brhèk		

II B. B. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH V SREDNJEM SPOLU

ed. im. m.	ž.	s.	rod. m.	tož. ž.,	mn. im. m.,	dol.,	prisl.	primernik	primernik prisl.
~∅ ¹	-a	-o in -ó ² -o tudi -ó ² -o stil. -ó ²	-ega	-o tudi -ó -o stil. -ó	-i tudi -í -i stil. -í	-i	-ó tudi -o ² -o in -ó ² -o tudi -ó ²	-éjši ³	-éje in -éjše ⁴
								-ji	-je/za č, š, ž -je in -e
								-jši	-jše in -je
								-ši	-še

¹ Za razvijanje nadaljnjih oblik ni važno, kakšna je oblika im. ed. m.; lahko ima tudi dvojnico.

² V povedno-prislovni rabi je navadnejši naglas na -ó (*hladnó je*).

³ Primerniki z obrazilom, ki se pogosteje uporabljajo, so zapisani v zaglavju. Potencialni primerniki, ki jih imajo (če pomen dopušča primernik) pridevniki z obrazilom -*an*, -*ak*, -*iv*, -*it*, se delajo po shemi. Opisnih primernikov z *bolj* slovar posebej ne zaznamuje, ker so možni, če pomen dopušča, od vseh pridevnikov.

⁴ Primernik prislova nastopa le ob primerniku pridevnika.

brhek tudi	<i>brhka</i>	<i>brhko</i> in	<i>brhkega</i>	<i>brhko</i> tudi	<i>brhki</i> tudi	<i>brhki</i>	<i>brhkó</i> tudi	<i>brhkéjži</i>	<i>brhkéje</i> in
brhèk		<i>brhkó</i>		<i>brhkó</i>	<i>brhkí</i>		<i>brhko</i>		<i>brhkéjše</i>
								<i>téžji</i>	<i>téžje</i> in <i>téže</i>
								<i>slájši</i>	<i>slájše</i> in <i>sláje</i>

II C. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH V IMENOVALNIKU EDNINE PRI MOŠKEM IN ŽENSKEM SPOLU

1) NAGLAS V ŽENSKEM SPOLU NA KONČNICI

Nadaljnje oblike se razvijajo po shemi I B, le da imajo v osnovni stopnji poleg naglasa po shemi, kadar so končnice dvozložne, lahko še tak naglas, kot je v im. ed. m. sp.

těšč *teščā* *teščè*

2) NAGLAS V ŽENSKEM SPOLU NA OSNOVI

Primeri tega tipa gredo po II B.

bolán *bólna* *bólno* tudi *bolnó*
brhek tudi *brhka* *brhko* in *brhkó*
brhèk

§ 193

GLAGOL

I. NAGLAS NA ISTEM ZLOGU NEDOLOČNIKA IN SEDANJKA

I A. NAGLAS NI NEPOSREDNO PRED -TI IN -M

1. Glagoli na -ati -am

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~ati	-am	-ajo	-aj	-ajte	~al	~ala	~at	~at	~an	~ana
délati	<i>délam</i>	<i>délajo</i>	<i>délaj</i>	<i>délajte</i>	déal	déalala	délat	izdélát	délan	délana

2. Glagoli na -ati -im

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~ati	-im	-ijo	-i	-ite	~al	~ala	~at	~at	~an	~ana
slíšati	<i>slíšim</i>	<i>slíšijo</i>	<i>slíši</i>	<i>slíšite</i>	slíšal	slíšala	slíšat	zaslíšat	zaslíšan	zaslíšana

3. Glagoli na -ati -em

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~ati	-em	-ejo	-i ¹	-ite ¹	~al	~ala	~at	~at	~an	~ana

¹ Če se sedanjska osnova končuje na j in je pred njim samoglasnik, je velelniška končnica -*o* -*te* (*péstuj -te*).

rézati *réžem* *réžejo* *réži* *réžite* rézal *rézala* rézat porézat rézan *rézana*

4. Glagoli na -iti -im

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~iti	-im	-ijo	-i	-ite	~il	~ila	~it	~it	~en ¹	~ena ¹

¹ Pred tem obrazilom se soglasniki p, b, f, v, m, r, l, n zamenjujejo s *plj*, *blj*, *flj*, *vlj*, *mlj*, *rlj*, *lj*, *nj*.

páčiti *páčim* *páčijo* *páči* *páčite* páčil *páčila* páčit popáčit popácen *popácena*

5. Glagoli na -iti -em

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~iti	-em	-ejo	-i	-ite	~il	~ila	~it	~it	~jen	~jena
dvígniti	<i>dvígnem</i>	<i>dvígnejo</i>	<i>dvígni</i>	<i>dvígnite</i>	dvígnil	dvígnila	dvígnit	dvígnit	dvígnjen	dvígnjena

6. Glagoli na -eti -im

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
-eti	-im	-ijo	-i	-íte	~el	~ela	~et	~et	~en	~ena
videti	vidím	vidíjo	predvídi	predvídíte	videl	videla	videt	predvidet	viden	videna

1 B B. NAGLAS JE NEPOSREDNO PRED -TI IN -M

1. Glagoli na -áti -ám

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~áti	~ám	~ájo	~áj	~ájte	~ál	~ála	~át	~át	~án	~ána
					~ál		~át	~at		
ravnáti	ravnám	ravnájo	ravnáj	ravnájte	ravnál	ravnála	ravnát	ravnát	ravnán	ravnána
					dál	dála	dát	dát	dán	dána
					kôpal	kópála	kôpat	skôpat	skopán	skopána

2. Glagoli na -áti -ím

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~ati	~ím	~íjo stil. -é	~i ¹	~íte	~ál ¹	~ála	~at ²	~at ²	~án	~ána
					~ál		~át	~àt		

¹ Naglas je na zlogu pred končnico, samoglasnik je dolg, e in o sta široka.² Naglas kot v del. -l.

držáti	držím	držíjo stil. držé	drží	držíte	držál	držála	držát	zadržát	zadržán	zadržána
					spál	spála	spát	prespát	zaspán	zaspána

3. Glagoli na -áti -èm

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~áti	~èm	~éjo tudi -ó	~ì	~íte	~ál	~ála	~át	~át	~án	~ána
					~ál		~át			
tkáti	tkèm	tkéjo tudi tkó	tkì	tkíte	tkál	tkála	tkát	stkat	tkán	tkána
					žgál	žgála	žgát	zažgát	žgán	žgána

4. Glagoli na -íti -ím

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~íti	~ím	~íjo stil. -é	~i ¹	~íte	~íl	~íla	~ít	~ít in ~it	~èn ²	~èna ²

¹ Naglas je na zlogu pred končnico, samoglasnik je dolg, e in o sta široka.² Pred tem obrazilom se soglasniki p, b, f, v, m, r, l, n zamenjujejo s plj, blj, flj, vlj, mlj, rlj, lj, nj.

dušíti	duším	dušíjo stil. dušé	duší	dušíte	dušíl	dušíla	dušít	zadušít in zadušít	dušèn	dušèna
--------	-------	-------------------	------	--------	-------	--------	-------	--------------------	-------	--------

5. Glagoli na -éti -ím

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~éti	~ím	~íjo stil. -é	~i ¹	~íte	~èl in ~él	~éla	~ét	~ét	~èn	~èna

¹ Naglas je na zlogu pred končnico, samoglasnik je dolg, e in o sta široka.

vrtéti	vrtím	vrtíjo stil. vrté	vrtí	vrtíte	vrtèl in vrtél	vrtéla	vrtét	zavrtét	zavrtèn	zavrtèna
--------	-------	-------------------	------	--------	----------------	--------	-------	---------	---------	----------

6. Glagoli na -éti -èm

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~éti	~èm	~éjo tudi -ó	~ì	~íte	~èl in ~él	~éla	~ét	~ét	~ét	~éta
					~l ¹	~la	~t	~t	~t	~ta

¹ V tem podtipu je dolg naglas na r.

začéti	začènem	začènjejo tudi začénó	začèni	začènite	dospèl in dospél	dospéla	dospét	začét	začéta
					stífl	stífla	trét	stít	stífta

4. Glagoli na -ěsti ali -ōsti

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~ěsti	-em	-ejo	-i	-íte	-el	-la	~ěst	~èst	~èn	~êna
~ōsti							~ōst	~ōst		
plěsti	plětem	plětejo	plěti	pletíte	plětel	plětla	plěst	oplěst	pletèn	pletèna
bōsti	bōdem									

c) Glagoli na -či

Ti glagoli gredu po tipu s soglasnikom pred *-ti* (I C b); v shemi se *st* zamenja s *č*.

I Č. NAGLAS NI NEPOSREDNO PRED -TI IN JE NEPOSREDNO PRED -M

1. Glagoli na -ati

nedol.	sed.			vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t
~ati	~ém	~éste	~éjo in	~edó	~ěj in	~ěj	~éjte	~al	~ala	~at
povédati	povém	povéste	povéjo in	~edó	pověj in	pověj	povéjte	povédal	povédala	povédát
			povedó							odpovědan
										odpovědana

2. Glagoli na -eti

nedol.	sed.			vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t
~eti	~ém	~éste	~éjo in	~i	~ite	~el	~ela	~et	~et	~en
			~edó							~ena
védeti	vém	véste	véjo in vedó	védi	védíte	védel	védela		zavédet	

II. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH V SAMEM NEDOLOČNIKU ALI V NEDOLOČNIKU IN SEDANJIKU

II A. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH V SAMEM NEDOLOČNIKU

1. Glagoli na -ati in/tudi -áti -am

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t
~ati in/tudi	~am	~ajo	~aj	~ajte in/tudi	~al	~ála stil.	~at	~at	~an
~áti				~ájte		~ala			~ana
zídati tudi	zídám	zídajo	zídaj	zídajte tudi	zídál	zídála stil.	zídát	sezídát	zídán
zídáti				zídájte		zídala			zídána

2. Glagoli na -ati in/tudi -áti -em

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t
~ati in/tudi	~em	~ejo	~i	~ite in/tudi	~al	~ála stil.	~at	~at	~an
~áti				~íte		~ala			~ana
vézati in	vézem	vézejo	véži	véžite in	vézál	vezála stil.	vézát	zvézát	zvézán
vezáti				vežite		vezala			zvézana

3. Glagoli na -íti in -iti -im

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t
~íti in ~iti	~im	~ijo	~i	~ite in ~íte	~il	~íla stil.	~it	~it	~en ¹
						~ila			~ena ¹

¹ Pred tem obrazilom se soglasniki *p, b, f, v, m, r, l, n* zamenjujejo s *plj, blj, flj, vlj, mlj, rj, lj, nj*.

služiti in	slúžim	slúžijo	slúži	slúžite in	slúžil	služíla stil.	slúžit	zaslúžit	zaslúžen	zaslúžena
slúžiti				služite		slúžila				

4. Glagoli na -íti in -iti -em

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t
~íti in	~em	~ejo	~i	~ite in	~il	~íla stil.	~it	~it	~jen
~iti				~íte		~ila			~jena
dáhniti in	dáhnem	dáhnejo	dáhni	dáhnite in	dáhníl	dáhníla stil.	sáhnit	dáhnit	dáhnjen
dáhniti				dáhníte		dáhníla			dáhnjena

5. Glagoli na -sti tudi -stì

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~stì tudi ~stì	-em	~ejo ¹ in -ó	-ì	-íte	-èl	-là	~st	~st	-èn	-èna

¹ Naglas kot v nedoločniku.

cvèstì tudi cvesti	cvetèm	cvètejo in cvetó	cveti	cvetíte	cvetèl	cvetlà	cvèst	razcvèst	razcvetèn	razcvetèna
-----------------------	--------	---------------------	-------	---------	--------	--------	-------	----------	-----------	------------

II B B. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH NEDOLOČNIKA IN SEDANJKA

1. Glagoli na -áti -am

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~áti	-am	-ajo	-aj	-ájte	-al	-ála	-at	-at	~án	~ána
smejáti	smejám	smejajo	smejaj	smejájte	smejál	smejála	smejat	nasmějat	nasmeján	nasmejána

2. Glagoli na -áti -em

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~áti	-em	-ejo	-ì ¹	-ite ¹	~àl ~ál ~al	~ála	~àt ~át ~at	~àt	~án	~ána

¹ Če se sedanjška osnova končuje na *j* in je pred njim samoglasnik, je velelniška končnica -o -te (*kupúj -te*).

trepetáti	trepècem	trepécejo	trepèči	trepèčíte	trepetál kovál pèljal	trepetála kovála peljála	trepetàt kovát peljät	zatrepetàt podkovàt zapeljät	kován	zapelján	kována zapeljána
-----------	----------	-----------	---------	-----------	-----------------------------	--------------------------------	-----------------------------	------------------------------------	-------	----------	---------------------

3. Glagoli na -íti -im

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~íti	-im	-ijo	~ì ¹	-íte	~ìl ¹	~íla	~ít ¹	~ít ¹	-en ²	-ena ²

¹ Naglas je na zlogu pred končnico, samoglasnik je dolg, *e* in *o* sta široka.² Pred tem obrazilom se soglasniki *p, b, f, v, m, r, l, n* zamenjujejo s *plj, blj, flj, vlj, mlj, rj, lj, nj*.

točiti	tóčim	tóčijo	tóči	točíte	tóčil	točila	tóčit	pretóčit	pretóčen	pretóčena
--------	-------	--------	------	--------	-------	--------	-------	----------	----------	-----------

4. Glagoli na -íti -em

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~íti	-em	-ejo	~ì ¹	-íte	~ìl ¹	~íla	~ít ¹	~ít ¹	-jen	-jena

¹ Naglas je na zlogu pred končnico, samoglasnik je dolg, *e* in *o* sta široka.

kreníti	krénem	krénejo	krèni	kreníte	krènil	kreníla	tónit	krènit	ukrénjen	ukrénjena
---------	--------	---------	-------	---------	--------	---------	-------	--------	----------	-----------

5. Glagoli na -éti -em

nedol.	sed.		vel.		del. -l		nam. nedov.	nam. dov.	del. -n/-t	
~éti	-em	-ejo	-ì	-ite	~èl in ~él ~l ¹	~ela ~la	~ét	~ét	~ét	~éta ~ta

¹ V tem podtipu je dolg naglas na *r*.

prijéti	prímem	prímejo	prími	prímíte	doumèl in doumél dírl	douméla dírla	umét	razumét	prijét	prijéta
					dírl	dírla	drét	odrét	odrt	odría

Glagoli tipa *státi stojím* grede po I B 2.

PRIPOMBE H GLAGOLU

§ 194

Deležniki

Deležniki na -č, -e, -(v)ši niso upoštevani v shemi, ker imajo stalni naglas. Če se pogosteje uporabljajo, so navedeni kot podgesla.

Deležnik na -č se končuje na *-oč* oziroma *-èč* (v nadaljnjih oblikah *-éča* itd.). Tako so naglašena podgesla tudi v slovarju. Ima pa ta deležnik tudi dvojnice, ki v slovarju pri podgeslih niso navedene, in sicer pri *-oč* v pridevniški rabi tudi *-òč*, pri *-eč* v prislovni rabi tudi *-éč*.

Deležnik na -e se končuje na *-é* oziroma *-áje*.

Deležnik na -(v)ši ima dolg naglas na zlogu pred končnico. Kvaliteta *e* pred *-vši* je ozka, v zlogu pred *-ši* pa se kvaliteta *e* in *o* ravna po opisnem deležniku bodisi moškega ali ženskega spola.

Deležniki se pregibljejo po pridevniški sklanjatvi, razen v prislovni rabi, ko so nepregibni.

§ 195

Kratki nedoločnik

V govornem knjižnem jeziku nastopa kot dvojica dolgega nedoločnika tudi kratki. Od dolgega se razlikuje po tem, da se pri njem ne izgovarja končni *-i*, in deloma naglasno. Kratki nedoločnik vseh glagolov ima isti naglas, kot je v shemah zapisan za namenilnik dovršnikov, oziroma je enak namenilniku, če je namenilnik zapisan v zaglavju (izjema sta *bati se* in *stati stojim*, ki imata v kratkem nedoločniku kratek ali dolg naglas).

DRUGE BESEDNE VRSTE

§ 196

ZAIMEK

Zaimki se pregibljejo, če sklanjatev ni navedena v zaglavju, po pridevniški sklanjatvi.

Pri zaimkih, ki so sestavljeni z *marsi...*, *malo...* ipd. (*marsikdo*), sta navedeni samo osnovni obliki, nadaljnje oblike pa je treba razviti po nesestavljenem zaimku. Isto velja za zaimke, sestavljene s *...koli*, *...sibodi* ipd. (*kdorkoli*), pri katerih se sklanja prvi del.

§ 197

ŠTEVNIK

Števniki se pregibljejo, če sklanjatev ni navedena v zaglavju, po ustreznem številu pridevniške sklanjatve; števniki od *tisoč* dalje nastopajo kot samostalniki. Pri tistih števnikih, ki imajo množinsko sklanjatev (*pét pétih*), se za nadaljnje oblike upošteva rodilniška osnova.

§ 198

PRISLOV

Prislovi, ki se delajo iz pridevnikov ali deležnikov, so upoštevani v pridevniški shemi. Če se pogosteje uporabljajo, so navedeni kot podgesla. Njihov primernik se dela iz osnove, ki jo ima primernik gesla, če ni posebej naveden. O prislovni rabi deležnikov prim. § 194.

§ 199

MEDMET

Medmeti, pri katerih je navedena druga osnovna oblika, se pregibljejo kot velelnik pri glagolu; neglagolski medmeti lahko ostanejo tudi nepregibni.

Sheme za tonemski naglas

Navodila za branje okrajšav

§ 200 Zapis intonacije v okroglem oklepaju je praviloma okrajšan tako, da je napisan samo naglašeni samoglasnik, in sicer po izgovoru. Napisan je samoglasnik prve in druge oblike, vendar je druga oblika izpuščena, če se intonacija ne spremeni. Prav tako je druga oblika izpuščena, če je besedo brez nje mogoče uvrstiti v določen intonacijski tip (*gora*, *kost*).

Tudi pri pridevniku sta upoštevani le dve osnovni obliki, ker zadostujeta za vključitev v intonacijski tip.

Črtica (´) se razreši v dva različna intonacijska tipa (*bahàt bahâta* = *bahât bahâta* in *bahât bahâta*). Prim. § 180.

§ 201 Kadar je prva osnovna oblika kombinirana iz dveh, sta zapisana dva samoglasnika za prvo kombinirano obliko in nato samoglasnik za drugo osnovno obliko; samoglasnik za drugo obliko pa je izpuščen, če se intonacija ne spremeni. To velja za glagolski tip z dvojnimi nedoločniki (**kupíti** in *kúpiti* -im (í ú), to je v tonemskem naglaševanju *kupíti* in *kúpiti kúpim*) in za pridevnike, ki imajo v moškem spolu dvojnice, kar sicer ne vpliva na določitev sheme (**grênek** in *grenák grênka* -o in -ó (é â ê), to je v tonemskem naglaševanju *grênek* in *grenâk grênka*).

Kadar sta poleg prve osnovne oblike dve drugi z različnima samoglasnikoma (**abonènt** -ènta in -énta), je zapisan samoglasnik prve oblike in nato obeh drugih, ki sta ločeni z vejico (è é, è), oziroma je prva od drugih dveh osnovnih oblik izpuščena, če je enaka prvi osnovni obliki (*bedro*). Dva različna intonacijska tipa od prve osnovne oblike naprej sta ločena s podpičjem; čez podpičje ni možna povezava posameznih oblik (**ápnar** tudi apnár -ja (â; á), to je v tonemskem naglaševanju *ápnar ápnarja* tudi *apnár apnárja*, **horoskóp** tudi horoskòp -ópa (ô; ô õ), to je v tonemskem naglaševanju *horoskóp horoskópa* tudi *horoskòp horoskópa*).

Splošne opombe k tipom

§ 202 Kje so naglašene posamezne oblike besed, ali je naglašeni samoglasnik dolg ali kratek, *e* ali *o* pa ozek ali širok, se vidi iz shem za dinamični naglas in oblikoslovje. Tu navedene intonacijske spremembe veljajo ne glede na naglasno mesto in samoglasnik, če ni to dvoje posebej omejeno. Če za kakšno obliko ni nič navedeno, ohrani intonacijo druge osnovne oblike. Zadnji oziroma edini kratki zlogi niso upoštevani, ker so samo cirkumfektirani.

§ 203 Samostalniki s premaknjanim naglasnim mestom samo v množini (*domovi, grobovi, ceste*) – to nastopa v shemah za dinamični naglas kot podtip – ali samo v posameznih sklonih (*črteh*) – to je razvidno iz zapisa v zaglavju – gredo v teh oblikah po tipu II B 2, in sicer po sklanjatvi, iz katere so končnice.

Samostalniki, ki v množini spremenijo spol, gredo v množini po ustreznem tipu tistega spola.

Samostalniki, ki se sklanjajo kot pridevniki (*moški -ega*), imajo intonacijo po pridevniški sklanjatvi.

Kadar ima v predložni zvezi beseda ozki *e* ali *o* namesto sicer širokega (*góro* : *na góro*) ali naglas na drugem mestu kot sicer (*primêr* : *na primer*), je intonacija cirkumfektirana.

Cirkumfektirane so tudi besede v zvalniški vlogi.

Intonacija roditeljske in mestniške dvojine ni posebej navedena, ker je enaka množinski; isto velja za intonacijo dvojnjskih oblik pri glagolu.

§ 204 Pri navajanju intonacijskih dvojnic pomeni »ali« med obema variantama približno enakovrednost, »ali tudi« pa pomeni, da je druga varianta redkejša.

§ 205

SAMOSTALNIK

I. NAGLAS NA ISTEM ZLOGU IMENOVALNIKA IN RODILNIKA

I A A. NAGLAS NA OSNOVI

a) Moški spol

1. Samostalniki s končnico -a v roditeljski

a) **Tip s cirkumfektiranim im. in rod. ed.** (*korâk -a, blagoslòv -òva*). Intonacija se ne spreminja. Izjema so primeri, kadar se spremeni kvaliteta samoglasnika (*dòm dómu*) in primera *dan, okov*; ti primeri grede po tipu II B 2 a.

b) **Tip z akutiranim im. in rod. ed.** (*kováč -a, stàber -bra*). Rod., mest. in or. mn. je akutiran ali tudi cirkumfektiran. Primeri s širokim *e* ali *o* grede po tipu I A a 1 c.

Stalne prislovne zveze iz tož. in mest. mn. s spremenjenim pomenom so cirkumfektirane (*v hribe*).

c) **Tip s cirkumfektiranim im. ed. in akutiranim rod. ed.** (*brât bráta, fantè -éta, píst prísta*). Mest. (in predložni daj.) ed. je akutiran ali tudi cirkumfektiran (*brátu*) ter rod., mest. in or. mn. akutiran ali cirkumfektiran (*brátov, brátih, bráti*), le primeri, v katerih se premenjuje široki *e* ali *o* z ozkim, so posebnost. Ti primeri so, kadar imajo ozki samoglasnik, v mest. (in predložnem daj.) ed. cirkumfektirani (*kònju*), v rod. in or. mn. akutirani (*kònj, kónji*), v mest. mn. pa so, če imajo brezkončniški rod. mn., akutirani ali cirkumfektirani (*kònjih*), sicer pa cirkumfektirani (zastarelo *stòlih*).

Stalne prislovne zveze iz tož. in mest. mn. s spremenjenim pomenom so cirkumfektirane (*na kmete* »na deželo«, *na kmetih*).

2. Samostalniki s končnico -e v roditeljski

a) **Tip s cirkumfektiranim im. in rod. ed.** (*vòjvoda -e*). Intonacija se ne spreminja.

b) **Tip z akutiranim im. in rod. ed.** (*slúga -e*). Or. ed. je akutiran ali cirkumfektiran (*slúgo*) in rod. mn. cirkumfektiran (*slúg*).

b) Ženski spol

1. Samostalniki na samoglasnik

a) **Tip s cirkumfektiranim im. in rod. ed.** (*slúžba -e, dâska -e*). Intonacija se ne spreminja.

b) **Tip z akutiranim im. in rod. ed.** (*lîpa -e*). Or. ed. in rod. mn. je cirkumfektiran (*lîpo, lîp*), le primeri s širokim *e* ali *o* so v or. ed. lahko cirkumfektirani ali tudi akutirani (*kòšnjo*). Kadar je v rod. mn. naglašen vrinjeni *a*, je lahko cirkumfektiran ali akutiran (*ovâc*). Prislovno rabljen tož. in or. ed. je cirkumfektiran (*za mîzo, na zîmo, pod vòdo*), od tistih primerov, pri katerih je še običajna dvojnica z naglasom na različnih zlogih im. in rod. ed., pa tudi tož. mn. (*na nôge*).

2. Samostalniki s končnico -i v rodilniku

- a) **Tip s cirkumflektiranim im. in rod. ed.** (*pošast -i, nít níti*). Intonacija se ne spreminja.
- b) **Tip z akutiranim im. in rod. ed.** (*stárost -i, lúč -i*). Or. ed. je akutiran ali tudi cirkumflektiran (*stárostjo*), le kadar je naglašen predzadnji zlog, je samo cirkumflektiran (*lúčjo*). Rod., mest. in or. mn. ter daj. in or. dv. je, kadar je naglašen predzadnji zlog, akutiran ali cirkumflektiran (*lúči, lúčih, lúčmi, lúčma*).

c) **Tip s cirkumflektiranim im. ed. in akutiranim rod. ed.** (*mš miši*). Or. ed. je cirkumflektiran (*mšjo*). Rod. mn. je akutiran ali cirkumflektiran (*mši*), mest. in or. mn. ter daj. in or. dv. na predzadnjem zlogu cirkumflektiran ali akutiran (*miših, mišmi, mišma*).

3. Samostalniki na -ev in s končnico -e v rodilniku

- a) **Tip s cirkumflektiranim im. in rod. ed.** (*podražítev -tve*). Intonacija se ne spreminja.
- b) **Tip z akutiranim im. in rod. ed.** (*cérkev -kve*). Or. ed. in rod. mn. je cirkumflektiran (*cérkvijo, cérkev*).
Po tem tipu gre tudi samostalnik *mati*.

c) Srednji spol

1. Samostalniki s končnico -a v rodilniku

- a) **Tip s cirkumflektiranim im. in rod. ed.** (*sónce -a, kolô -êsa*). Intonacija se ne spreminja.
Samostalniki, ki imajo premaknjen naglas samo v mn. in izgubijo v mn. -es- (*črevô črevêsa čréva*), so v im. in tož. mn. akutirani, izjema je *ôka*; v drugih sklonih mn. gredo po tipu I A c 1 b.
- b) **Tip z akutiranim im. in rod. ed.** (*kopíto -a, ôkno -a, víme -na*). Mn. je cirkumflektirana; izjema so le primeri s širokim *e* ali *o* v im. ed., samo množinski samostalniki, manjšalnice na -ce tipa *črévce* in samostalnik *jájca*. Ti primeri so v im. in tož. mn., če so dvozdložni, akutirani (*ôkna, vráta*; izjema je *stêgna*), če so več kot dvozdložni, akutirani ali tudi cirkumflektirani (*rešêta, rešêta*). Tudi dvozdložni samostalniki so akutirani ali tudi cirkumflektirani, če obdržijo v mn. široki *e* ali *o* (*gêsla, ôkna*). V im. in tož. mn. akutirani primeri so v rod., mest. in or. mn. akutirani ali cirkumflektirani (*jájce, jájcih, jájci*), razen naslednjih posebnosti: primeri s širokim *e* ali *o* so v rod. mn. cirkumflektirani (*gêsel, rešêt*) in v mest. in or. mn. akutirani ali tudi cirkumflektirani (*gêslih, gêsli*); tisti primeri, ki imajo pred množinsko končnico *č* (*pljuča*) ali soglasniško skupino z *r* (*rebra*), so v rod., mest. in or. mn. cirkumflektirani; primeri *kóla, ôkna, vráta* so v vsej mn. akutirani, primera *nebesa* in *usta* pa prav tako akutirana, le v rod. mn. akutirana ali cirkumflektirana. Daj. mn. je intonacijsko enak im. mn. Dvojinske oblike imajo množinsko ali edninsko intonacijo. Izjema je samostalnik *leto*, ki je v im. in tož. dv. samo akutiran.

c) **Tip s cirkumflektiranim im. ed. in akutiranim rod. ed.** (*deklê -éta*). Mest. (in predložni daj.) ed. je akutiran ali cirkumflektiran (*deklêtu*). Mn. je cirkumflektirana (*deklêta*). Dvojinske oblike imajo množinsko ali tudi edninsko intonacijo.

Samostalnik *uhô ušêsa* ima -es- v vseh sklonih akutiran, le v rod. mn. je akutiran ali cirkumflektiran (*ušêš*).

B. NAGLAS NA KONČNICI (OZIROMA ZADNJEM ZLOGU)

1) KRATEK NAGLAS NA KONČNICI (OZIROMA ZADNJEM ZLOGU)

a) Moški spol

Samostalniki tega tipa gredo, če je naglašeni samoglasnik končnice dolg, po tipu II B 2 a, oblike z naglasom na osnovi pa so akutirane.

b) Ženski spol

1. Samostalniki na samoglasnik

Samostalniki tega tipa (*stezà -è*) gredo, če je naglašeni samoglasnik dolg, po tipu II B 2 b 1, le brezkončniški rod. mn. je cirkumflektiran.

c) Srednji spol

Samostalniki tega tipa (*zlô zlâ, sencè -à*) so, če je naglašeni samoglasnik dolg, akutirani (*tál, tlêh*), le v or. mn. na nezadnjem zlogu cirkumflektirani ali tudi akutirani (*tlêmi*) oziroma akutirani, če je naglašen -*mí* (*drvmi*), v daj. in or. dv. so, če je naglas na končnici, cirkumflektirani in v rod. mn., če je naglas na nezadnjem zlogu, akutirani ali cirkumflektirani.

2) DOLG NAGLAS NA KONČNICI

a) Ženski spol

1. Samostalniki na samoglasnik

- a) **Tip z akutiranim im. in rod. ed.** (*gospá -ê*). Intonacija se ne spreminja.

2. Samostalniki s končnico -i v rodilniku
Samostalniki tega tipa gredo po tipu II B 2 b 2.

b) Srednji spol

a) **Tip s cirkumflektiranim im. ed. (blagô).** Intonacija je cirkumflektirana, le široki *e* ali *o* sta akutirana ali tudi cirkumflektirana (*srêbru*).

II. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH IMENOVALNIKA IN RODILNIKA

II A A. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH OSNOVE

a) Moški spol

- a) **Tip s cirkumflektiranim im. in rod. ed. (dûal duâla).** Intonacija se ne spreminja.
b) **Tip z akutiranim rod. ed. (râzred -êda)** gre po tipu I A a 1 c.

b) Ženski spol

- a) **Tip s cirkumflektiranim rod. ed. (senôžet -êti).** Intonacija se ne spreminja.

c) Srednji spol

- a) **Tip s cirkumflektiranim rod. ed. (bêdro -êsa).** Intonacija se ne spreminja.
b) **Tip z akutiranim rod. ed. (têle -éta)** gre po tipu I A c 1 c.

II B B. NAGLAS V IMENOVALNIKU NA OSNOVI, V RODILNIKU NA KONČNICI

1) KRATEK NAGLAS NA KONČNICI

a) Moški spol

Samostalniki tega tipa gredo, če je naglašeni samoglasnik dolg, po tipu II B 2 a, oblike z naglasom na osnovi pa so akutirane.

2) DOLG NAGLAS NA KONČNICI

a) Moški spol

a) **Tip s cirkumflektiranim im. ed. (svêt, ljudjê).** Akutiran je le rod., mest. in or. mn., če je naglašen končni zlog (*darôv, ljudi, lās, lasêh, lasmî*), ter daj. in mest. ed., kadar je v tem sklonu široki *e* ali *o* (*gnôju*), medtem ko so dvojnice z ozkim *e* ali *o* od istih samostalnikov cirkumflektirane (*gnôju*).

Cirkumflektirane ali tudi akutirane so še prislovno rabljene oblike mest. ed. od tistih samostalnikov, ki v istem pomenu nimajo množine, kot so snovna imena in abstrakta (*v lêsû, v strâhu*), ali imajo v mest. mn. lahko naglašeno končnico *-eh* (*bregêh : na brêgu*), vendar to ne velja za tiste samostalnike, ki imajo v mest. ed. lahko dvojnico s širokim *e* ali *o*.

Posebnost je pri samostalnikih z brezkončniškim rod. mn. (*las*). Če imajo ti samostalniki v mn. dvojnice z naglasom na osnovi – v knjižnem jeziku sicer niso dovoljene, vendar se uporabljajo med drugim tudi v poeziji – so akutirane (*lase* ipd.). Dovoljene oblike v prislovni rabi s predlogom so cirkumflektirane (*za lase*).

b) Ženski spol

1. Samostalniki na samoglasnik

a) **Tip z akutiranim im. ed. (gôra).** Naglašene končnice so cirkumflektirane, le v or. ed. je akutirana (*gorô*), v rod. ed. in mn. pa akutirana ali cirkumflektirana (*gorê, gorâ*). Brezkončniški rod. mn. je akutiran (*nôg*), le če je naglašen vrjnjeni *a*, je cirkumflektiran ali akutiran (*ovâc*).

2. Samostalniki s končnico -i v rodilniku

a) **Tip s cirkumflektiranim im. ed. (stvâr).** Od oblik, naglašanih na osnovi, je daj. in mest. ed. akutiran (*stvâri*). Končnice or. ed. ter mest. in or. mn. so akutirane (*stvarjô, stvarêh, stvarmî*), rod. in daj. mn. ter daj. in or. dv. pa akutirane ali cirkumflektirane (*stvarî, stvarêm, stvarêma*). Druge oblike so cirkumflektirane.

PRIDEVNIK

I. NAGLAS NA ISTEM ZLOGU OSNOVNIH OBLIK

I A A. NAGLAS NA OSNOVI

1. Dolg naglas v imenovalniku ednine moškega spola

a) **Tip s cirkumflektiranim im. ed. m. in ž. sp.** (*vesêl -a*). Intonacija se ne spreminja.

b) **Tip z akutiranim im. ed. m. in ž. sp.** (*lísast -a*). Intonacija se ne spreminja. O intonaciji primernika prim. § 207.

c) **Tip s cirkumflektiranim im. ed. m. sp. in akutiranim im. ed. ž. sp.** (*ljubeznîv -íva*). Vse druge oblike so akutirane. O intonaciji primernika prim. § 207.

è) **Tip z akutiranim im. ed. m. sp. in cirkumflektiranim im. ed. ž. sp.** (*príden prídna*). Ž. sp. je v im. ed. cirkumflektiran, v drugih sklonih ed. pa akutiran ali tudi cirkumflektiran (*prídne* itd.). Druge oblike so akutirane. O intonaciji primernika prim. § 207.

Pri pridevnikih tega tipa, ki imajo v im. ed. ž. sp. cirkumflektirano in akutirano intonacijo (*blázen blázna*), je v povedni rabi pogostejša cirkumflektirana dvojnica, v prilastkovi pa akutirana.

2. Kratek naglas v imenovalniku ednine moškega spola

a) **Tip s cirkumflektiranim im. ed. ž. sp.** (*šít síta*) gre po tipu I A 1 č. Izjema je pridevnik *suròv -òva*, ki je v vseh oblikah cirkumflektiran.

b) **Tip z akutiranim im. ed. ž. sp.** (*zelèn -éna*). Nadaljnje oblike so akutirane. O intonaciji primernika prim. § 207.

I B B. NAGLAS NA KONČNICI (OZIROMA ZADNJEM ZLOGU)

Intonacija je cirkumflektirana, le pri naglasu na osnovi akutirana.

II. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH OSNOVNIH OBLIK

II A A. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH OSNOVE

a) **Tip s cirkumflektiranim im. ed. ž. sp.** (*bógat -âta*) gre po tipu I A 1 č.

b) **Tip z akutiranim im. ed. ž. sp.** (*débel -êla*). Intonacija se ne spreminja. O intonaciji primernika prim. § 207. Izjema je določna oblika *vêliki -a*.

II B B. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH V SREDNJEM SPOLU

Nadaljnje oblike z naglasom na osnovi imajo intonacijo im. ed. ž. sp., če je ta akutiran, če je cirkumflektiran, pa gredo po tipu I A 1 č oziroma I A 1 a, če sta m. in ž. sp. cirkumflektirana na istem zlogu. Naglašene končnice so cirkumflektirane. O intonaciji primernika prim. § 207. Posebnosti so: *mład* v pomenu »mladič«, *sam* v pomenu kot »samo« ali »prav on« in *dolg* v določni obliki, ki so cirkumflektirani; prav tako je cirkumflektirana tudi določna oblika od *star*, kadar je rabljena samostalniško (*stâri*) in v stalnih zvezah (*stâra mati*, *stâro leto* ipd.).

Primernik

Tip s pripono -ejši. Intonacija je enaka kot v srednjem spolu osnovnika (*sŕčnejši*, *ljubeznîvejši*), le če je naglašena pripona, je cirkumflektirana (*bogatêjši*, *temnêjši*).

Tip s pripono -ji, -ši. Intonacija je cirkumflektirana. Izjema je akutirana intonacija v zastareli obliki *stârji* ter cirkumflektirana ali tudi akutirana v prislovnih oblikah *lâž(j)e*, *lâglje*, *kâšnje*.

PRIPOMBE K PRIDEVNIKU

Pridevniki v samostalniški rabi intonacije ne spremenijo. Samostalniško-prislovne stalne zveze s predlogom, tvorjene iz pridevnikov, ki so v im. ed. določne oblike m. sp. dvozložni in naglašeni na prvem zlogu (*lépi*, *láhki*, *dóbri*), so cirkumflektirane (*na lèpem*, *od mlâdega*, *do živèga*, *na tânko*).

Pridevniki v nagovoru (*drâgi prijatelj*, *ljubeznîva*) in po izvoru nagovorni (*drâgi* »ljubljeni«, *zlâta*) so cirkumflektirani. Cirkumflektirani so tudi, kadar so rabljeni kot samostojna imena (*Črna*).

Pridevniške oblike v zvezi s »ta« so cirkumflektirane, le na širokem *e* ali *o* cirkumflektirane ali akutirane ter od pridevnikov *mład* in *nov* akutirane.

GLAGOL

I. NAGLAS NA ISTEM ZLOGU NEDOLOČNIKA IN SEDANJKA

I A A. NAGLAS NI NEPOSREDNO PRED -TI IN -M

a) **Tip s cirkumflektiranim nedol. in sed.** (*okopāvati -am, rīsati rīšem*). Intonacija se ne spreminja.

b) **Tip z akutiranim nedol. in sed.** (*tīskati -am, pēstovati -ujem*). Intonacija se ne spreminja.

Glagoli, ki v velelniku ali deležniku na -l naglas lahko premaknejo na naslednji zlog (*bliskajte, bliskalo*), imajo v teh oblikah intonacijo po tipu II.

c) **Tip z akutiranim nedol. in cirkumflektiranim sed.** (*dēlati dēlam, mīsliti mīslim*). **Velelnik** je akutiran (*mīslī -te*), le *glej* je v vseh oblikah akutiran ali cirkumflektiran (*glēj -te*).¹ **Deležnik na -l** je akutiran, le v ed. ž. sp. je akutiran ali cirkumflektiran (*mīslīl mīslīla mīslīli*).^{1,2} **Deležnik na -n** je cirkumflektiran (*zamīšljen*). **Namenilnik** je akutiran (*dēlat*).

¹ Glagoli, ki v velelniku ali deležniku na -l naglas lahko premaknejo na naslednji zlog (*čakajte čakala*), imajo v teh oblikah intonacijo po tipu II.

² Privedniške izpeljanke iz glagolov tipa *otrpel < otrpniti* so samo akutirane.

I B B. NAGLAS JE NEPOSREDNO PRED -TI IN -M

a) **Tip s cirkumflektirano dolžino v sed.** (*ravnāti -ām, imēti imām, smēti smēm*). **Velelnik** je na zadnjem zlogu ed. in predzadnjem mn. cirkumflektiran (*imēj -te, ravnājte*), sicer akutiran (*pēlji*). **Deležnik na -l**: 1. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno dolžino, je v ed. m. sp. cirkumflektiran, v drugih oblikah pa akutiran ali cirkumflektiran (*smēl smēla smēli*); 2. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno ali nenaglašeno kračino, je akutiran, le v ed. ž. sp. s pripono *a* cirkumflektiran (*pējal peljala -āli*), s pripono *e* pa akutiran ali cirkumflektiran (*smēl smēla smēli*). **Deležnik na -n** je akutiran (*poravnān -a*). **Namenilnik** je na zadnjem zlogu cirkumflektiran, na nezadnjem akutiran (*pēljat*).

b) **Tip z akutirano dolžino v sed.** (*kričāti -īm, dušiti -īm, vrtēti -īm*). Kratka oblika **3. os. mn. sed.** je akutirana (*kričē*). **Velelnik** je v ed. na nezadnjem zlogu akutiran (*vrti*), na zadnjem pa cirkumflektiran ali tudi akutiran (*stōj*); v mn. je cirkumflektiran (*vrtite, stōjte*); tisti primeri, ki so v deležniku na -n cirkumflektirani (*zakrīvljen*), so v velelniku na istem zlogu lahko akutirani ali cirkumflektirani (*zakrīvi*). **Deležnik na -l**: 1. Če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno dolžino, je na *a* ali *i* cirkumflektiran, le v ed. ž. sp. akutiran (*spāl spāla spāli, dušīl dušīla -īli*), *bati se in stati* pa sta v vseh oblikah akutirana; na *e* je v ed. m. sp. cirkumflektiran, v drugih oblikah pa akutiran ali cirkumflektiran (*zelenēl -ēla -ēli*); 2. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno ali nenaglašeno kračino, je z intonacijo tako: glagoli s pripono *a* so akutirani, le v ed. ž. sp. cirkumflektirani (*klēčal klečāla -āli*), s pripono *e* so akutirani, le v ed. ž. sp. akutirani ali cirkumflektirani (*žēlel želēla -ēli*),¹ s pripono *i* so cirkumflektirani, le v ed. ž. sp. akutirani (*pomnōžīl pomnōžīla -īli*); če je pred *l* polglasnik, so v ed. m. sp. cirkumflektirani, v drugih oblikah pa akutirani (*jēdel jēdla jēdli*). **Deležnik na -n** je akutiran, če je naglašen -an ali -en (*zaspān -a, zadušēn -ēna*), sicer pa cirkumflektiran (*zakrīvljen -a*). Izjeme so: *rožen, ogrōžen, slāvljen*. **Namenilnik** je na zadnjem zlogu cirkumflektiran (*kosīt*), od *stati* in *bati se* cirkumflektiran ali akutiran (*stāt*), na nezadnjem zlogu pa akutiran (*klēčāt*).

¹ Predponski glagoli tipa *-živetī*, ki so v ed. m. sp. naglašeni na nezadnjem zlogu in imajo vzporedne tvorbe s pripono *i* (*-živiti*), so v ed. m. sp. lahko cirkumflektirani ali akutirani (*razživel*).

c) **Tip s kračino v ed. sed.** (*strēti strēm, žgāti žgēm*). **Sedanjik** je v mn. akutiran (*žgēmo, žgō*). **Velelnik** je akutiran, le na predzadnjem zlogu mn. cirkumflektiran (*tēri terīte*). **Deležnik na -l**: 1. Če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno dolžino, je cirkumflektiran, le v ed. ž. sp. akutiran (*žgāl žgāla žgāli*), od glagola -četi pa tudi v ed. ž. sp. cirkumflektiran ali akutiran (*začēla*); 2. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno kračino, je akutiran, le v ed. ž. sp. cirkumflektiran, toda na *e* cirkumflektiran ali akutiran (*tkāl tkāla tkāli, dospēl dospēla -ēli*). **Deležnik na -n** je akutiran (*žgān -a*). **Deležnik na -t** je cirkumflektiran (*stīt -a*). **Namenilnik** je cirkumflektiran (*žgāt*).

I C C. NAGLAS JE NEPOSREDNO PRED -TI OZIROMA ČI IN NE NEPOSREDNO PRED -M

a) **Tip s cirkumflektiranim sed.** (*bīti bījem, štēti štējem, krāsti krādem*). Kratka oblika **3. os. mn. sed.** je akutirana (*bijō*). **Velelnik** je v ed. na nezadnjem zlogu akutiran (*krādi*), na zadnjem pa cirkumflektiran ali tudi akutiran, le na *e* samo cirkumflektiran (*obūj, štēj*); v mn. je na predzadnjem zlogu cirkumflektiran (*obūjte, vstamīte*), sicer akutiran (*krādīte*). **Deležnik na -l**: 1. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno dolžino, je v ed. m. sp. cirkumflektiran, v ed. ž. sp. akutiran, v drugih oblikah pa cirkumflektiran ali akutiran (*obūl obūla obūli*); 2. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno ali nenaglašeno kračino, je v ed. m. sp. cirkumflektiran, v drugih oblikah pa akutiran (*bīl bīla -i, krādel krādla -i*). **Deležnik na -n** je cirkumflektiran (*ukrāden -a*). **Deležnik na -t** je cirkumflektiran (*ubīt -a*). **Namenilnik** je cirkumflektiran (*krāst, štēt*).

b) **Tip z akutiranim sed.** (*grīzti grīzem, pīti pījem, brāti bērem*). Kratka oblika **3. os. mn. sed.** je akutirana (*berō*). **Velelnik** je v ed. na nezadnjem zlogu akutiran (*grīzi, bēri*), na zadnjem pa cirkumflektiran ali tudi akutiran (*pīj*); v mn. je na predzadnjem zlogu cirkumflektiran (*berīte, pījite*), sicer pa akutiran (*grīzite*). **Deležnik na -l**: 1. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno dolžino, je cirkumflektiran, le v ed. ž. sp. akutiran (*pīl pīla pīli*); 2. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno kračino, je akutiran, le na *a* je v ed. ž. sp. cirkumflektiran (*mlēl mlēla -i, klāla klāla klāli*); 3. če ima zadnji zlog v ed. m. sp. nenaglašen, je v ed. m. sp. – razen nekaj izjem – cirkumflektiran, v drugih oblikah

pa akutiran (*grízel grízla -i*). Izjeme so primeri s širokim *e* ali *o*, s polglasnikom in tisti, ki imajo razen v ed. m. sp. široki *e* ali *o*. Ti so akutirani (*něsel, sópel/sópel*), če imajo obenem soglasniško skupino *tl/dl*, pa so akutirani ali cirkumfektirani (*brědel/brědel*).^{1,2} **Deležnik na -n** je cirkumfektiran (*ogrízen -a*),² le če je naglašen *-an* ali *-en*, je akutiran (*prebrán -a, prenesěn -éna*). **Deležnik na -t** je cirkumfektiran (*zapít -a*). **Namenilnik** je cirkumfektiran (*pít*).

¹ Privedniško rabljeni primeri deležnika na *-l* tipa *dorasel* so v ed. m. sp. cirkumfektirani ali akutirani.

² Oblike glagola *iti* s predpono so cirkumfektirane ali akutirane (*našel našla -i, najden -a*).

I Č. NAGLAS NI NEPOSREDNO PRED -TI IN JE NEPOSREDNO PRED -M

a) **Tip z akutiranim nedol. in sed.** (*vědeti věm, povědati povém*). Končniško naglašena oblika **3. os. mn. sed.** je akutirana (*vedō*). **Velelnik** je na zadnjem zlogu ed. in predzadnjem mn. cirkumfektiran (*pověj -te*), sicer akutiran (*vědi -te*). **Deležnik na -l** je akutiran, le v ed. ž. sp. akutiran ali cirkumfektiran (*vědel vědela vědeli*). **Deležnik na -n** je cirkumfektiran (*zapovědan -a*). **Namenilnik** je akutiran (*povědat*).

II. NAGLAS NA RAZLIČNIH ZLOGIH V SAMEM NEDOLOČNIKU ALI V NEDOLOČNIKU IN SEDANJIKU

a) **Tip s cirkumfektiranim sed.** (*sejāti sějem, kupovāti -ūjem, skočiti skōčim, rozuměti -ūmem*). **Velelnik** je na zadnjem zlogu ed. in predzadnjem mn. cirkumfektiran (*kupěj -te*), sicer akutiran (*skōči*), le od *umeti* lahko tudi povsod cirkumfektiran (*razūmi -te*). **Deležnik na -l**: 1. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno dolžino, je cirkumfektiran, le v ed. ž. sp. cirkumfektiran ali akutiran (*sejāl sejāla -āli*); 2. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno ali nenaglašeno kračino, je akutiran, le v ed. m. in ž. sp. glagolov s pripono *e* akutiran ali cirkumfektiran ter v ed. ž. sp. glagolov s pripono *i* ali *a* (ali *ova*) cirkumfektiran (*razūmel rozuměla -ěli, skōčil skočila -ili, kupovāl -āla -āli*). **Deležnik na -n** je cirkumfektiran, kadar je naglašen na istem zlogu kot sed. (*zaskōčen -a*), sicer pa akutiran, le če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. deležnika na *-l* naglašeno dolžino, lahko tudi cirkumfektiran (*kupovān -a, posejān -a*). **Namenilnik** je na zadnjem zlogu cirkumfektiran (*sejāt*), na nezadnjem akutiran (*skōčit*).

Če ima ta tip v nedol. pri naglasu na osnovi akutirano in cirkumfektirano intonacijo (*ljubiti in ljūbiti*), potem so lahko cirkumfektirane tudi vse druge oblike, ki imajo naglas na osnovi.

b) **Tip z akutiranim sed.** (*zidati tudi zidāti zidam, kovāti kŭjem, nositi nōsim, hotěti hōčem*). **Velelnik** je v ed. na nezadnjem zlogu akutiran (*zidaj, nōsi*), na zadnjem pa cirkumfektiran ali tudi akutiran (*kŭj*); v mn. je na predzadnjem cirkumfektiran (*zidājte, kŭjte*), sicer akutiran (*pīšite*). **Deležnik na -l**: 1. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno dolžino, je cirkumfektiran, le v ed. ž. sp. akutiran (*kovāl kovāla -āli*); 2. če ima v zadnjem zlogu ed. m. sp. naglašeno ali nenaglašeno kračino, je akutiran, le v ed. ž. sp. z naglasom na priponi *e* akutiran ali cirkumfektiran (*hótel hotěla -ěli*) ter v ed. ž. sp. z naglasom na priponi *i* ali *a* cirkumfektiran (*nósil nosīla -ili, iskāl -āla -āli, zidal zidāla -āli*). **Deležnik na -n** je akutiran (*zidan -a, podkovān -a*). **Deležnik na -t** je cirkumfektiran (*prijēt -a*). **Namenilnik** je na zadnjem zlogu cirkumfektiran (*kovāt*), na nezadnjem zlogu akutiran (*zidat*).

PRIPOMBE H GLAGOLU

§ 210

Deležniki

Deležnik na -e je cirkumfektiran (*igrāje*), le na zadnjem zlogu cirkumfektiran ali tudi akutiran (*vedě*).

Deležnik na -č je akutiran, le v im. ed. m. sp. nedoločne oblike akutiran ali tudi cirkumfektiran (*prebirājōč prebirājōči -a* itd., *klečěč klečěči -a* itd.).

Deležnik na -(v)ši je na predzadnjem zlogu cirkumfektiran (*pozabivši, začěpši*), sicer pa ima enako intonacijo kot deležnik na *-l* m. sp. (*videvši*).

§ 211

Kratki nedoločnik

Kratki nedoločnik ima intonacijo namenilnika ali dolgega nedoločnika na ustreznem zlogu.

DRUGE BESEDNE VRSTE

§ 212

ZAIMEK

Osební zaimki. V ed. so akutirani; cirkumfektirani so le: im. ed. za 2. osebo (*tī*), končniško naglašene variante im. in tož. ed. s. sp. za 3. osebo (*onō*) in v or. ed. variante *a* v osnovi (*māno, tābo*). V daj., tož. in mest. ed. ž. sp. za 3. osebo so akutirani ali cirkumfektirani (*njěj, njō*). V dv. in mn. so cirkumfektirani, le na širokem *o* akutirani.

Stilne oblike tipa za *mě, za těj, za sěj* so cirkumfektirane.

Svojilni zaimki se ravnaajo po ustreznem tipu privedniške sklanjatve.

Vprašalni, kazalni in oziralni zaimki pri sklanjanju ne spreminjajo intonacije.

Nedoločni zaimki, ki so tvorjeni iz vprašalnih ali oziralnih zaimkov, pri sklanjanju ne spreminjajo intonacije, v oblikah s premaknjenim naglasom pa se ravnaajo po ustreznih vprašalnih ali oziralnih zaimkih (*někdo, z nekōm*). Drugi nedoločni zaimki grejo po ustreznem tipu pridevniške sklanjatve.

§ 213

ŠTEVNIK

En (éden) éna gre po ustreznem tipu pridevniške sklanjatve. Razen v im. in tož. sta *dvā dvē* in *obā obē* akutirana ali tudi cirkumflektrirana, *trīje trī* in *štīrje štīri* cirkumflektrirana, *pēt, šēst, devēt, desēt* in *stō* pa so akutirani. Vsi drugi števniki (tudi vrstilni, ločilni) pri sklanjanju ne spreminjajo intonacije.

§ 214

PRISLOVI IZ PRIDEVNIKA

Prislovi iz pridevnika imajo intonacijo pridevnika. Glede samostalniško-prislovnih zvez iz pridevnikov prim. § 208.

TISK

§ 215 Da bi bili geselski članki pregledni, je v slovarju uporabljenih več vrst tiska. Navadni znaki in ločila imajo poleg običajne funkcije lahko še posebno. Uporabljeni so tudi nekateri posebni znaki.

Za uvod opozorila ne veljajo v celoti, zlasti ne glede oklepajev.

ČRKE

§ 216 Gesla so tiskana v navadnem grotesku (**delo**), podgesla v navadnem polkrepkem petitu (**delo**). V enakem tisku kot gesla so tudi številke (arabske in rimske), ki stojijo pred glavno razlago.

§ 217 V polkrepkem nonpareju (**delo**) so natisnjene besede in zveze, ki dopolnjujejo kvalifikatorska pojasnila, v okviru večjih gesel izpostavljene in poudarjene zveze ter črke, kadar so rabljene namesto številk.

§ 218 V navadnem petitu (v njem je tiskano to besedilo) je natisnjeno ilustrativno gradivo in posamezne oblike v glavi in zaglavju gesla. V ležečem petitu so tiskane glavne razlage (**delo**).

§ 219 V navadnem nonpareju (**delo**) so natisnjeni kvalifikatorji, kvalifikatorska pojasnila, dodatna slovnična opozorila in imena avtorjev pri citatih. V ležečem nonpareju (**delo**) so tiskane stranske razlage.

LOČILA

§ 220 Osnovno ločilo v geselskem članku je podpičje. V ilustrativnem gradivu loči med seboj posamezne zglede. V naštevalni skupini ga nadomešča vejica. Prim. § 81.

Podpičje med razlago (glavno in stransko) in sinonimom pomeni, da je ta sinonim geslu nadrejen. Prim. § 48. Podpičje pred dvema ali več sinonimi nakazuje praviloma pomožne sinonime. Prim. § 49 in 51. Kadar sinonim samo dopolnjuje razlago, je od nje ločen z vejico. Prim. § 56. Za vejico lahko stoji tudi antonim ali izrazito strokovno pojasnilo.

Podpičje v stranskih razlagah lahko nakazuje dva različna pomena. Prim. § 59.

§ 221 Dvopičje stoji za glavnimi razlagami, ki jim sledi ilustrativno gradivo, za podgesli, ki nimajo svojih razlag, za kvalifikatorji oziroma kvalifikatorskimi pojasnili, katerih veljavnost sega čez podpičje, in za (slovničnimi) opozorili, ki se uvajajo s črkami. Prim. § 100.

§ 222 Tri pike za geslom stojijo, kadar se kot geslo navaja prvi del sestavljenke ali zloženke. Prim. § 22.

Dve piki v citatu pomenita, da je besedilo na tistem mestu skrajšala redakcija.

§ 223 V okroglem oklepaju stoji zapis intonacije. Prim. § 200. V okroglem oklepaju stoji tudi deli razlag in ilustrativnih zgledov, da se s tem nakazuje dvojna raba oziroma dvojni pomen (*buteljka, citraš*). Prim. § 48.

V oglatem oklepaju so podatki o izgovoru, redakcijski vrtniki v citate ter kratice. Prim. § 176.

POSEBNOSTI

§ 224 Dve poševni črti (//) pred razlago uvajata podpomen. Prim. § 75.

Ena poševna črta (/) loči pomenske odenke, stalne zveze in stilizme. V uvodu kaže na variantnost jezikovnega pojava.

§ 225 Znak • uvaja frazeološko gnezdo. Prim. § 90. Kadar se to gnezdo nanaša na en sam pomen, ga uvaja •.

Znak ♦ uvaja terminološko gnezdo. Prim. § 92. Kadar se to gnezdo nanaša na en sam pomen, ga uvaja ♦.